

# Leeswijzer bij het NTA-rapport

## **Wat is de krachtenveldanalyse?**

In 2017 heeft het bureau Nuance door Training en Advies (NTA) een krachtenveldanalyse gemaakt van de islamitische gemeenschap in Veenendaal. Het doel van een krachtenveldanalyse is om inzicht te krijgen in de positie van partijen/organisaties, hun belangen, wensen en ideeën.

## **Wat was de achtergrond van het onderzoek?**

Sinds 2013 is er landelijk aandacht gevraagd voor de dreiging van radicalisering, extremisme en terrorisme binnen bepaalde stromingen van de islam. Landelijk was er het actieprogramma 'Integrale aanpak van Jihadisme'. Onderdeel van dat actieprogramma was ook een lokale aanpak gericht op het voorkomen van radicalisering, uitreizen en de-radicalisering van inwoners van de gemeente. Sinds 2014 is in Veenendaal gewerkt aan een duurzame samenwerking met allerlei partners die een rol spelen bij het tegengaan van radicalisering en polarisatie. Tegelijkertijd ontstonden zorgen over een mogelijk salafistisch netwerk in Veenendaal. Hierdoor was er behoefte aan een onafhankelijk beeld. NTA heeft hiervoor de opdracht gekregen.

## **Wat was het doel van het rapport?**

Het doel was enerzijds kunnen begrijpen hoe de islamitische gemeenschap in elkaar zit, maar ook met elkaar hierover op een goede manier in gesprek kunnen zijn.

## **Waarom zijn de waarnemingen in het rapport niet geverifieerd?**

Het rapport is een weergave van theorie en duidingen van verschillende stromingen in de moslimgemeenschap wereldwijd en in Veenendaal. Het is een vertrekpunt voor beleid en hoe we tegen de waarnemingen uit het rapport aankijken, is ook steeds veranderd. De resultaten van de krachtenveldanalyse worden bovendien al jaren niet meer gebruikt vanwege de beperkte houdbaarheid van dit type onderzoek.

Organisaties en personen die in het rapport genoemd worden, hebben de gelegenheid gehad om op de passages te reageren die we nu over hen openbaar wilden gaan maken. Zij hebben ons er ook op gewezen dat het rapport in hun ogen onjuistheden bevatte. In de besluitvorming rond het openbaar maken hebben we de bevindingen uit het rapport echter niet geverifieerd, omdat het verzoek ging om openbaar maken en niet om de vraag of het rapport de waarheid bevatte. We hebben ervoor gekozen om zaken uit het rapport die voor organisaties of personen erg benadelend zijn of waar een veiligheidsrisico aan zou kunnen hangen, niet openbaar te maken.

## **Ik zie in het document allemaal cijfers staan. Wat betekenen die?**

Op de plaats waar de cijfers in de kantlijn staan, zijn stukken in het rapport gelakt. De cijfers verwijzen naar de reden waarom de stukken gelakt zijn. Dit is:

I.a. Geheimhouding vanwege de betrekkingen van Nederland met andere landen en internationale organisaties (artikel 87 Gemeentewet samen met artikel 5.1, tweede lid onder a Woo)

I.b. Geheimhouding in combinatie met persoonsgegevens, de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, de beveiliging van personen en bedrijven en het voorkomen van sabotage (artikel 87 Gemeentewet samen met artikel 5.1, eerste lid, onder d en artikel 5.1, tweede lid, onder e en h Woo).

I.c. Geheimhouding in combinatie met het goed functioneren van de Staat, andere publiekrechtelijke lichamen of bestuursorganen (artikel 87 Gemeentewet samen met artikel 5.1, tweede lid, onder i Woo)

II Persoonsgegevens en persoonlijke levenssfeer (artikel 5.1, eerste lid, onder d en artikel 5.1, tweede lid onder e Woo)

III. de bescherming van andere concurrentiegevoelige bedrijfs- en fabricagegegevens (artikel 5.1, tweede lid, onder f Woo);



## Islamitische infrastructuur in Veenendaal: Krachtenveldanalyse

# Inhoud

<b>1</b>	<b>Inleiding .....</b>	<b>4</b>
<b>2</b>	<b>Achtergronden moslims in Veenendaal .....</b>	<b>6</b>
<b>3</b>	<b>Turkse islambeleving in Veenendaal.....</b>	<b>7</b>
3.1	Bewustwordingsproces moslimidentiteit van samenleving en staat.....	7
3.2	Concept van nationale en islamitische identiteit .....	7
3.3	Ontwikkeling van de Turkse moslimidentiteit van AK-partij .....	8
3.4	Turkse moslimidentiteit van de samenleving.....	8
3.5	Moslimidentiteit van de staat.....	9
3.6	Islamitisch leiderschap en persoonlijkheidscultus .....	9
3.7	Turks-Koerdische kwestie .....	10
3.7.1	<i>De term ‘Koerden’ .....</i>	<i>10</i>
3.7.2	<i>Origine van de Koerden .....</i>	<i>11</i>
3.7.3	<i>De Koerden in de Turkse republiek .....</i>	<i>11</i>
3.7.4	<i>De ontwikkeling van het Koerdisch nationalisme .....</i>	<i>12</i>
3.7.5	<i>De PKK.....</i>	<i>12</i>
3.7.6	<i>Politieke participatie .....</i>	<i>13</i>
3.7.7	<i>Verkiezing AKP en Koerden.....</i>	<i>13</i>
3.7.8	<i>Hernieuwde conflicten .....</i>	<i>14</i>
3.8	Turkse islamitische infrastructuur en organisaties in Veenendaal .....	15
3.8.1	<i>Islamitische Stichting Nederland, de officiële Turkse islam .....</i>	<i>15</i>
3.8.2	<i>Milli Görüs.....</i>	<i>16</i>
3.8.3	<i>Koerdische gemeenschap .....</i>	<i>17</i>
<b>4</b>	<b>Marokkaanse islambeleving in Veenendaal .....</b>	<b>19</b>
4.1	Marokkaans religieus referentiekader.....	19
4.2	Kenmerken Marokkaanse islambeleving in Veenendaal .....	19
4.3	Het salafisme: ideologie, werkwijze en organisatievormen .....	19
4.3.1	<i>Vershil a-politieke (staatsgezinde) en politieke salafisten .....</i>	<i>20</i>
4.3.1.1	<i>A-Politieke (staatsgezinde) salafisten in Nederland.....</i>	<i>21</i>
4.3.2	<i>Werkwijze.....</i>	<i>21</i>
4.3.3	<i>Salafistische organisatievormen .....</i>	<i>23</i>
4.4	Hoofdrospelers in de Marokkaanse Islamitische gemeenschap in Veenendaal .....	23
4.4.1	<i>Stichting Moskee Nasser .....</i>	<i>23</i>
4.4.1.1	<i>Logistieke infrastructuur .....</i>	<i>23</i>
4.4.1.2	<i>Organisatie, voorzieningen en activiteiten .....</i>	<i>25</i>
4.4.1.3	<i>Het bestuur en de imam .....</i>	<i>25</i>
4.4.1.4	<i>Netwerken en samenwerking.....</i>	<i>26</i>
4.4.1.5	<i>Rechtse uitingen en Anti-islam-incidenten.....</i>	<i>26</i>

2

I.a.

I.b. en I.c.

4.4.2	<i>Stichting Taubah</i> .....	27	
4.4.2.1	Ontstaan en ontwikkeling Stichting Taubah .....	27	
4.4.2.2	.....	28	I.b. en I.c.
4.4.2.3	Doelstellingen, visie en missie .....	29	
4.4.2.4	Organisatiestructuur en activiteiten .....	30	
4.4.2.5	Financiering en collectes.....	34	
4.4.2.6	Landelijk, regionaal en lokaal netwerk van Taubah .....	34	
4.4.2.7	.....	34	I.b. en I.c.
4.5	.....	37	I.c.
<b>5</b>	<b>Overige organisaties in Veenendaal</b> .....	<b>39</b>	
5.1	Stichting Ikra+ .....	39	
5.2	Stichting Annour.....	39	
5.3	Stichting Ede voor Islamitisch Onderwijs en Opvoeding (SEIOO).....	40	
<b>6</b>	<b>Processen</b> .....	<b>41</b>	
6.1	Gemeenschappen in onzekerheid.....	41	
6.2	Identiteitsworsteling van de tweede generatie .....	41	
6.3	Turkse kwetsbare rust en stabiliteit .....	41	
			I.c.
6.5	Botsing tussen extremen .....	42	
<b>7</b>	<b>Handelingsperspectief</b> .....	<b>43</b>	<b>3</b>
7.1	Noodzaak (contra)strategie.....	43	
7.2	Onderkenning van processen en monitoring van ontwikkelingen.....	43	
7.3	Transparantie en openheid .....	43	
7.4	Identificatie van talent en positieve krachten.....	43	
7.5	Alternatief aanbod religieuze vorming .....	43	
7.6	Regionale samenwerking tussen gemeenten .....	44	

## 1 Inleiding

In dit rapport staat het krachtenveld binnen de islamitische infrastructuur in Veenendaal centraal. Onderzoek is gedaan naar islamitische organisaties die actief zijn in de stad, zowel formeel als informeel. Binnen de diverse religieuze gemeenschappen van Veenendaal, waaronder de Marokkaanse en Turkse gemeenschap, is een analyse gemaakt van de aanwezige relevante religieuze actoren. Hierbij is de lokale, regionale, landelijke en internationale omgeving waarin zij opereren, als de interne verhoudingen beschreven en geanalyseerd. Op basis van waarnemingen en analyse van processen blijkt dat een aantal fenomenen zich onttrekt aan waarneming.

### **Beschrijving, analyse en duiding**

De islamitische infrastructuur en haar dynamiek in Veenendaal worden beschreven aan de hand van een inventarisatie van islamitische organisaties die actief zijn in Veenendaal. De relevante ideologische/religieuze actoren worden hierbij geïdentificeerd. Vervolgens wordt het krachtenveld (processen, actoren en belangen) in beeld gebracht. De hoofdrolspelers, hun nationale en internationale netwerken en hun invloeden worden beschreven en geduid.

### **Veenendalers met een Marokkaanse en Turkse migratieachtergrond**

Tijdens de uitvoering van het onderzoek kwamen vooral Marokkaanse en Turkse islamitische organisaties prominent in beeld. De organisaties van andere groepen moslims (zoals de Somalische Vereniging en Afghaanse Vereniging) hebben een laag profiel in het religieus leven van Veenendaalse moslims omdat zij geen religieuze activiteiten ontplooiën. Daarom worden andere organisaties van moslims in Veenendaal hier niet besproken.

### **Salafisme als krachtige actor**

Vanaf het prille moment van het onderzoek kwam de salafistische stroming als prominente actor naar voren die over een gedegen infrastructuur beschikt. De salafistische stroming vormt daarom een krachtige hoofdrolspeler in de sociaal-culturele processen binnen de Veenendaalse Marokkaanse gemeenschap. Paradoxaal genoeg vormt deze stroming een kleine minderheid binnen de Veenendaalse moslimgemeenschap in het algemeen en de Marokkaanse in het bijzonder. Gelet op deze lokale situatie verschuift de focus in dit onderzoek langzaam maar zeker naar het salafistische religieus middenveld. Dit gegeven heeft de lijn van dit onderzoek aanzienlijk bepaald.

4

### **Interne verhoudingen**

De behoefte aan religieuze beleving bij veel Veenendalers met een Marokkaanse migratie achtergrond zorgt ervoor dat velen van hen aangewezen zijn op de specifieke diensten van Stichting Taubah die anders niet aangeboden worden door private of publieke voorzieningen of in beperkte mate door Stichting Moskee Nasser. Het gaat hier om bijvoorbeeld taalcursussen (Arabisch), islamitisch onderwijs en het vormingswerk voor jongeren. Veel ouders, met vooral een Marokkaanse migratieachtergrond, maken gebruik van de diensten van deze stichting zonder zelf het islamitisch geloof consequent te belijden, de doelstellingen van de stichting te onderschrijven of dezelfde stroming aan te hangen. Ouders kiezen hier bijvoorbeeld voor omdat Stichting Taubah een pedagogische aanpak heeft binnen het aangeboden onderwijs en vormingsprogramma die voor deze ouders beter aansluit bij hun belevingswereld.

### **Lokaal, Regionaal en Internationaal**

In dit onderzoek ligt de focus op de actoren en verhoudingen binnen de Veenendaalse moslimgemeenschap en de interactie met andere landelijke religieuze actoren in Nederland. Hierbij valt op dat de Veenendaalse moslims beïnvloed worden door internationale ontwikkelingen in Turkije en het Midden-Oosten. Hierdoor komen ook internationale aspecten in dit onderzoek aan de orde. Religieuze, maatschappelijke, culturele, politieke, lokale, landelijke en internationale ontwikkelingen lopen door elkaar heen. De internationale oriëntatie van lokale islamitische organisaties is van belang om de trends en ontwikkelingen binnen de Veenendaalse moslimgemeenschap te begrijpen.

In het licht van de bovengeschetste situatie kan gesteld worden dat de verhoudingen binnen de Veenendaalse moslimgemeenschappen complex zijn en de gemeenschappen moeilijk toegankelijk zijn voor buitenstaanders.

**Bronnen**

Bij de uitvoering van dit onderzoek is gebruik gemaakt van Nederlands-, Arabisch- en Turkstalige wetenschappelijke en perspublicaties over het salafisme, jihadisme, sociale media en diverse websites. Daarnaast zijn interviews uitgevoerd met deskundigen en trendwatchers. Het geheel is aangevuld met fieldresearch bij diverse maatschappelijke en religieuze organisaties in Veenendaal en andere waarnemers binnen de verschillende gemeenschappen.

## 2 Achtergronden moslims in Veenendaal

Veenendaal telt in januari 2017 in totaal 64.277 inwoners.<sup>1</sup> Het totaal aantal Veenendalers met een migratieachtergrond bedraagt 17,6%. Ruim 7.500 inwoners (11,7%) van hen heeft een niet-westerse achtergrond. Waarbij 5,5 % een Marokkaanse migratieachtergrond (ruim 3.500) en 1,1 % een Turkse migratieachtergrond (ruim 700)<sup>2</sup> heeft. Zo vormen inwoners met een Marokkaanse en Turkse achtergrond de grootste gemeenschappen met een islamitische achtergrond. Verder leven in Veenendaal diverse andere kleinere islamitische gemeenschappen zoals Veenendalers met een Somalische, Afghaanse, Syrische en Bosnische migratieachtergrond. Deze zijn ieder zeer klein in aantal (<1%) maar gezamenlijk vormen ze ruim 1.150 inwoners. Het aantal moslims in Veenendaal, is hiermee volgens een onderzoek van het CBS naar “levensbeschouwelijke groeperingen”, minimaal 5.335, wat ongeveer 8,3% vormt van de Veenendaalse bevolking.<sup>3</sup>

Herkomstgroepering	Aantal (Absoluut)	Aantal (Relatief)
Totale bevolking	64.277	
Met migratieachtergrond	11.326	17,6%
Niet-westerse migratieachtergrond	7.538	11,7%
Marokko	3.524	5,5%
Turkije	738	1,1%
Overig Niet-westerse migratieachtergrond	3.276	5,1%

Tabel 2.1.: CBS: Bevolkingssamenstelling op 1 januari 2017 (naar migratieachtergrond)

Deze ruwe schatting van het aantal moslims in Veenendaal is vooral bedoeld voor een algemene beeldvorming. Veel van de Veenendaalse, islamitische gemeenschappen zien zichzelf als moslim en claimen vanwege afkomst een moslimidentiteit.

De Veenendaalse moslimgemeenschappen organiseren zich langs diverse organisaties. Hierbij vormen de Veenendalers met een Marokkaanse en Turkse migratieachtergrond de belangrijkste gemeenschappen binnen de islamitische infrastructuur van Veenendaal. Zij organiseren zich in de meeste gevallen op basis van herkomst en/of type oriëntatie op de islam. Langs deze twee assen zal de islamitische infrastructuur verder beschreven en geanalyseerd worden.

6

<sup>1</sup> CBS, “Regionale Kerncijfers Nederland.” Geraadpleegd op 31 mei 2018 via: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?ts=1528017508233>

<sup>2</sup> Ibid.

<sup>3</sup> CBS, “Helft Nederlanders is kerkelijk of religieus,” (22 december 2016). Geraadpleegd op 3 mei 2018 via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/51/helft-nederlanders-is-kerkelijk-of-religieus>



### 3 Turkse islambeleving in Veenendaal

De Turkse islamitische infrastructuur in Nederland bevindt zich anno 2018 in een turbulente omgeving. Incidenten, conflicten en spanningen manifesteerden zich regelmatig in de recente jaren. Hier zijn individuen, maatschappelijke en politieke organisaties maar ook organen van de Turkse overheid in Nederland en Turkije bij betrokken. Deze turbulentie lijkt te zijn ingegeven door de complexe politieke situatie en gewijzigde institutionele verhoudingen in Turkije. Veel van de recente incidenten binnen de Nederlands Turkse gemeenschap en haar islamitische organisaties (en hun mogelijke impact op de Veenendaalse samenleving) kunnen niet begrepen worden zonder kennis van de ontwikkelingen in Turkije. Onderstaande beschrijving van de ontwikkelingen zijn zo goed als mogelijk waardenvrij beschreven.

#### 3.1 Bewustwordingsproces moslimidentiteit van samenleving en staat

De AK-partij (Adalet ve Kalkınma Partisi, Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling) is een islamitische partij die zich sinds 2002 in de kern van de macht bevindt in Turkije. De AK-partij berust op een nationalistisch-islamitische grondslag en stamt af van de beweging Milli Görüş (Nationale Visie).

De AK-partij profileerde zich aanvankelijk als democratische partij die sociaaleconomische problemen wilde aanpakken en bezigde geen retoriek van de klassieke islamitische partijen. In de periode van 2002 tot 2007 hebben de economische en politieke hervormingen voor de AK-partij veel steun opgeleverd bij nationale en internationale partners. In 2007 agendeerde de AK-partij de versoepeling van het hoofddoekverbod. Langzaam maar zeker ontwikkelde de AK-partij in de periode 2007-2011 een programma voor bewustwording van de moslimidentiteit van de samenleving.

#### 3.2 Concept van nationale en islamitische identiteit

De AK-partij definieert zich in de eerste plaats op basis van een soennitische moslimidentiteit. De Turken met een moslimachtergrond vormen in de ogen van de Turkse autoriteiten een geloofsgemeenschap. De overige religieuze groepen zoals de Alevieten werden hierbij tot eind 2016 buitenbeschouwing gelaten. In de tweede plaats betreft de AK-partij het Ottomaanse verleden van Turkije als historische dimensie in haar identiteitsconcept. Zowel Erdoğan als zijn minister van Buitenlandse Zaken Ahmed Davutoglu hebben op basis hiervan een 'Turks moslim nationalisme' ontwikkeld in hun betoog. Dat 'Turkse moslim nationalisme' refereert aan de Turkse en Ottomaanse identiteit van Turkije.

De premier Erdoğan heeft zijn verkiezingsoverwinning in juni 2011 voorgeschoteld als 'overwinning voor moslims'. In de ogen van de voormalige minister van Buitenlandse Zaken Ahmed Davutoglu is voor Turkije een rol weggelegd voor het herstel van de glorie van moslims. In februari 2012 heeft Erdoğan verklaard dat hij 'vrome generaties' wil kweken. Direct hierna heeft zijn regering een plan ontvouwd voor de heropleving van de Turkse moslimidentiteit van het onderwijssysteem.

Dit islamitisch geladen concept van nationale identiteit diende als cement in de binnenlandse politiek. De AK-partij gebruikte het voor de opbouw van interne solidariteit tussen burgers in Turkije omdat het delen van de bevolking aansprak tegen over het seculiere Kemalisme. Daarnaast diende het voor de hechting van de 'wond' tussen Turken en Koerden. Voorts baseerde de AK-partij zich op een pragmatische alliantie met de Gülenbeweging. In de buitenlandse politiek spreekt de moslimidentiteit en de gemeenschappelijke historische/culturele erfenis ook andere bevolkingsgroepen aan. Zo is te zien dat dit gehoor vindt in delen van de Balkan, Centraal Azië maar ook in landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Tenslotte gaf dit concept van de moslimidentiteit richting aan de religieuze en diasporapolitiek van de Turkse overheid. Het ligt ook ten grondslag aan de samenwerking tussen Diyanet, Milli Görüş en de Suleymanci in Europa.

In Turkije wonen overwegend soennitische moslims, maar een tiende van de 78 miljoen inwoners behoort tot de Alevitische stroming. Daaronder vallen onder meer sjiiitische moslims, soefi's en Anatolische volkeren. Ook wonen ongeveer 100.000 christenen en 17.000 joden in Turkije. Deze minderheden hebben geen specifieke plek binnen het concept van nationale identiteit.

### 3.3 Ontwikkeling van de Turkse moslimidentiteit van AK-partij

De AK-partij heeft vanaf de oprichting in 2002 tot de komst in het centrum van de macht, gewerkt aan de transformatie van de Turkse samenleving, de seculiere cultuur en instituties van de Turkse republiek. Hierbij is ingezet op het terugdringen van de Kemalistische erfenis. De achtereenvolgende verkiezingsoverwinningen creëerden politieke draagvlak en legitimiteit voor een religieus geïnspireerde politiek. De AK-partij won drie landelijke verkiezingen (in 2002, 2007 en 2011) en drie lokale verkiezingen (in 2004, 2009 en 2014).

Vanaf 2007 legde de AK-partij zich op de transformatie van elites en instituties. In 2008 overleefde de AK-partij een verbodspoging, won in 2010 een referendum voor een grondwetswijziging en won in 2011 een machtsstrijd met het leger. In 2010 drukte de AK-partij een wet voor de rechterlijke macht er door, de wet voor de herstructurering van de Hoge Raad en brak zodoende het verzet binnen de rechterlijke macht. Langzaam maar zeker heeft de AK-partij zijn greep op de seculiere Kemalistische elites en instituties versterkt. Vanaf 2013 kwam de positie van het leger onder druk, culminerend in een aantal geruchtmakende processen. De oude seculiere elite binnen het staatsapparaat werd vervangen door een nieuwe elite van zakenlieden en 'moslimbourgeoisie'. Dit volledige proces heeft zich voltrokken langs de democratische processen van het land.

### 3.4 Turkse moslimidentiteit van de samenleving

De AK-partij won in 2011 de verkiezingen en veroverde 326 van 550 zetels in het Turkse parlement en kreeg daarmee een grote meerderheid. Dit maakte het voor deze partij mogelijk om een reeks wetten aan te nemen en beleid te voeren gericht op versterking van de moslimidentiteit van Turkse burgers. In de eerste plaats werd in mei 2013 een wet tegen verkoop en consumptie van alcohol ingevoerd. Deze wet bepaalt dat:

- verkoop van alcohol niet meer toegestaan is in een straal van 100 meter van een religieuze of educatieve instelling;
- vergunningen voor verkoop van alcohol aan zwaardere eisen worden onderworpen;
- beperkingen worden opgelegd aan de reclame voor alcoholgebruik.

8

In september 2013 is het verbod op het dragen van de hoofddoek bij publieke instellingen (leger, rechterlijke macht, ministeries, parlement) definitief opgeheven. Vervolgens werd in 2014 een wettelijke maatregel ingevoerd die het mogelijk maakt voor meisjes om op openbare scholen de hoofddoek te dragen vanaf hun tiende jaar. Deze reeks maatregelen zijn vooral van religieus, maatschappelijk en juridische aard.

De focus lag hierbij in eerste aanleg op de universiteiten. Hier studeren 20 miljoen burgers die de regering wil bereiken. De AK-partij-regering gaf vanaf 2013 prioriteit aan de moskeegebouwen en gaf vanaf oktober 2014 in dit kader het Presidium voor Godsdienstige Zaken opdracht om moskeeën in universiteiten op te richten. Hiervoor werd een bedrag van één miljard dollar ter beschikking gesteld. Ter illustratie, dit bedrag is het dubbele van de begroting van het ministerie van volksgezondheid en staat gelijk aan de begroting van zeven ministeries waaronder de departementen voor wetenschappelijk onderzoek, economie en ontwikkeling. Zo is het totaal aantal moskeeën in Turkije met 10.7 % gegroeid in tien jaar. Moskeeën werden verder gebouwd in winkelcentra, beurzen en andere openbare plaatsen. Een belangrijke vernieuwing is de invoering van de geestelijke verzorging in ziekenhuizen, sinds 2015 door het ministerie van volksgezondheid.

Jaar	Aantal moskeeën
2004:	77.151
2014:	85.412

Tabel 3.1.: Groei aantal moskeeën in de periode 2004-2014

In het onderwijs zijn eveneens maatregelen ingevoerd gericht op de versterking van de moslimidentiteit van Turkse burgers. In 2014 heeft de Hoge Onderwijsraad besloten om een soennitisch onderwijscurriculum in te voeren. Daarnaast is een verbod gekomen op gemene huisvesting van studenten. Zo is het aantal religieuze scholen met 73% toegenomen sinds 2010.

Het bewustwordingsproces van de moslimidentiteit begon met maatregelen gericht op symbolische aspecten van de islamitische identiteit zoals alcoholgebruik en het dragen van de hoofddoek. Later

breidde dit zich langzaam maar zeker uit naar meer institutionele aspecten die diverse doelgroepen in de samenleving aangaan zoals vrouwen, leerlingen, studenten, patiënten en ambtenaren.

### 3.5 Moslimidentiteit van de staat

Het herintroduceren van de moslimidentiteit binnen het Turkse staatsapparaat voltrok zich langs twee lijnen. Op de eerste plaats langs een personele lijn waarbij de seculiere ambtenaren en elites werden vervangen door loyale en AK-partij-sympathiserende elites. Op de tweede plaats langs de ontmanteling van het politieke toezicht door het Turkse leger, gesteund door zijn voormalige bondgenoot, de religieuze Gülen-gemeenschap, die een aanzienlijke invloed bezat in de rechterlijke macht en de politie.

De AK-partij werd vanaf het prille begin van haar bewind geconfronteerd met de harde kern van de seculiere republiek, namelijk de ambtenarij, het leger en de rechterlijke macht. De eerste confrontatie tussen de AK-partij en het leger (de hoeder van het secularisme) vond plaats in 2001.

I.a.

I.a.

Met de invoering van een presidentieel systeem naar aanleiding van het recente referendum in april 2017 kan Erdoğan zijn koers doorzetten. De parlamentsvoorzitter Ismail Kahraman heeft op 25 april 2017 verklaard dat de nieuwe grondwet geen gewag mag maken van het secularisme en ruimte moet maken voor godsdienst: 'De grondwet zal geen officiële ideologie mogen bevatten en beginselen van het secularisme inhouden'. Dit betekent dus dat Turkije een nieuwe grondwet zal krijgen waarin het idee van een seculiere staat wordt afgewezen. Hoe dit er uiteindelijk uit zal zien en welke effecten dit heeft laat zich moeilijk raden. Het kan bijvoorbeeld een vorm aannemen naar het voorbeeld van Maleisië en Marokko.

9

### 3.6 Islamitisch leiderschap en persoonlijkheidscultus

President Erdoğan vormt de centrale actor in de binnenlandse en buitenlandse politiek van Turkije.

I.a.

Het prestige en het succes van de AK-partij is onder andere te danken aan een kern van ervaren politici en adviseurs die Erdoğan hebben ondersteund.

I.a.

Met zijn binnenlandse politiek en zijn assertieve buitenlandbeleid ten aanzien van het Westen (de VS en de EU) en Israël heeft Erdoğan zich neergezet als moslimleider die het agressieve Westen van

replik kan dienen. Dit levert hem een ongekeerde populariteit op onder de bevolking van andere landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Met de aanvaring omtrent het referendum van 16 april 2017 met een aantal Europese landen profileert Erdoğan zich thans als moslimleider die het hoofd kan bieden aan het machtige Westen.

I.a.

Vervolgens ging hij in de periode 2007 tot 2010 een alliantie aan met de Gülenbeweging in zijn strijd tegen het seculiere establishment. Hij trachtte ook de Koerden aan zich te binden door een vredesinitiatief te ontfouwen. In de periode 2011 tot 2013 heeft hij als ‘democratische alleenheerser’ geregeerd. Hij zag zichzelf als vertegenwoordiger van de natie en zei dat hij de premier van het land is en dat ieder vraagstuk tot zijn bevoegdheid behoorde.

I.a.

10

Tegen deze achtergronden kan een aantal incidenten in Nederland en Duitsland die betrekking hadden op de persoon van Erdoğan begrepen worden. Hierbij moet niet vergeten worden dat Erdoğan daadwerkelijk voor sociaal/maatschappelijke en economische vooruitgang heeft gezorgd tijdens zijn bewind. De kritiek op zijn persoon, beleid en politiek verstommen daardoor. Tijdens het veldonderzoek werd weinig kritiek waargenomen op Erdoğan en werd het hiervoor geschetste beeld binnen het grootste deel van het Turks islamitisch netwerk ook bevestigd.

### 3.7 Turks-Koerdische kwestie<sup>4</sup>

Een van de moeilijke kwesties die op dit moment in Turkije spelen is het Turks-Koerdische conflict. In Turkije wonen naar schatting 13 tot 15 miljoen Koerden, wat neerkomt op ongeveer 20% van de totale bevolking. De republiek Turkije erkent de Koerdische bevolkingsgroep niet als minderheid, in tegenstelling tot een aantal niet-islamitische gemeenschappen, Grieken, Armeniërs en Joden, die wel als minderheden worden beschouwd. Vanaf de jaren tachtig is het Koerdische conflict in Turkije met grote regelmaat in het internationale nieuws geweest. Door de Amerikaanse inval in Irak in 2003 en het sindsdien toenemende geweld tussen de Partiyê Karkeran Kurdistan (Arbeiderspartij van Koerdistan – PKK) en het Turkse leger, staat de kwestie momenteel weer in het middelpunt van de belangstelling. Om de situatie in Turkije goed te kunnen begrijpen is het noodzakelijk meer kennis te vergaren over de achtergronden van het conflict.

#### 3.7.1 De term ‘Koerden’

In historische teksten vanaf de vroege zestiende eeuw wordt de term ‘Koerden’ gebruikt voor stammen in het oosten van Anatolië, zowel nomaden als boeren, die geen Turks, Arabisch of Perzisch spraken. Tegenwoordig bedoelt men met de naam ‘Koerden’ een bevolkingsgroep die zich voor het grootste deel bevindt in het bergachtige gebied waar de staten Turkije, Iran, Irak en Syrië aan elkaar grenzen. Een groot aantal bewoners van de grote steden van Turkije is eveneens van Koerdische afkomst. Daarnaast bevinden zich Koerden in Europa, de Kaukasus en Centraal Azië. Het totale

---

<sup>4</sup> De informatie is voornamelijk gebaseerd op artikelen van <http://www.turkije-instituut.nl/page/koerden/1>

aantal Koerden binnen en buiten Turkije is heel moeilijk vast te stellen, maar wordt wel geschat op ongeveer 35 miljoen, waarvan ongeveer de helft in Turkije zou wonen.

De meerderheid van de Koerden in Turkije behoort tot de soennitische stroming van de islam. Daarnaast is er een grote groep Koerdische Alevieten in de regio ten noordwesten van Diyarbakır.

De Koerdische samenleving is van oudsher georganiseerd in stammen. De geschiedenis van de stammen is vaak eeuwen terug te voeren. Niet alle Koerden behoren echter tot een stam, die vaak zeer hiërarchisch georganiseerd is. Op veel plaatsen in het gebied is de boerenbevolking traditioneel ondergeschikt aan de leden van de stam, maar in de steden zijn Koerden die zich niet meer verwant voelen aan de stam. Voor veel Koerden wordt de dagelijkse handel en wandel nog sterk door het stamverband bepaald. Sommige stammen hebben een hogere sociale status dan andere, en Koerden die niet tot een stam behoren (bijvoorbeeld in de steden) hebben van oudsher een lagere status. Het begrip eer speelt bij alle stammen een grote rol.

### 3.7.2 Origine van de Koerden

De etnische origine van de Koerden is moeilijk vast te stellen en omstreden. De meeste Koerden stammen waarschijnlijk af van Indo-Europese stammen, die in het midden van de tweede eeuw voor Christus in golven westwaarts door Iran waren getrokken. Ten tijde van de islamitische veroveringen in de negende eeuw werd de naam 'Koerd' gebruikt ter aanduiding van nomaden aan de westerse rand van het Iraanse plateau. In een later stadium heeft waarschijnlijk door vorming van confederaties van stammen in het gebied een proces van versmelting met Arabische en Turkmeense stammen plaatsgevonden.

In de tiende en elfde eeuw ontstonden in het gebied een groot aantal kleine vorstendommen, die vervolgens allemaal werden ingelijfd in het Seldjoekische Rijk (een van oorsprong Turkse dynastie die in de elfde en twaalfde eeuw regeerde over grote delen van het Midden-Oosten). De term 'Koerdistan' ('land van de Koerden') werd voor het eerst gebruikt in de twaalfde eeuw door de Seldjoeken om één van hun provincies in het huidige Iran aan te duiden. Het gebruik van de term Koerdistan is tegenwoordig zeer omstreden, maar wordt door veel auteurs gebruikt om een gebied aan te duiden dat het zuidoosten van Turkije, en een deel van Iran, Irak en Syrië beslaat.

11

### 3.7.3 De Koerden in de Turkse republiek

Nadat het Ottomaanse rijk door de Britten in Palestina en Irak was verslagen, moest het rijk op 30 oktober 1918 akkoord gaan met een wapenstilstand. Vrijwel direct hierna kwam een Turks-nationalistische verzetsbeweging op gang die al tijdens de Eerste Wereldoorlog was voorbereid, en die de opdeling van het rijk trachtte te voorkomen. De beweging vond het vredesverdrag van Sèvres, dat de Ottomaanse regering op 10 augustus 1920 ondertekende onaanvaardbaar omdat het een enorm territoriumverlies voor de Turken betekende. Zij rechtvaardigde haar aanspraken op basis van de veertien punten die de Amerikaanse president Woodrow Wilson had opgesteld. De beweging deed dit uit naam van de islamitische bevolking in het Ottomaanse rijk die zij, blijkens haar publicaties, zag als één natie, bestaande uit zowel Turken als Koerden. De centrale verklaring in het Nationale Pact (Misak-i Millî), dat tot aan het verdrag van Lausanne in 1923 gold als het officiële document van doelstellingen van de verzetsbeweging, was dat het gebied binnen de grenzen van de wapenstilstand, en dat werd bewoond door een Ottomaans-islamitische meerderheid, een ondeelbaar geheel vormde. Dit principe neemt nog steeds een centrale plaats in het Turkse nationalistische gedachtegoed.

Na de stichting van de republiek in 1923 veranderde de koers van de Kemalistische leiding van de republiek echter. In de statuten van de Republikeinse Volkspartij werd in 1923 niet meer gesproken over moslims, maar over de Turkse nationaliteit en cultuur. In 1925 werd het gebruik van termen als 'Koerd', 'Tsjerkes', 'Laz', 'Koerdistan' en 'Lazistan' door het Ministerie van Onderwijs verboden. De eenheid van de Turkse natie werd benadrukt. 'Gelukkig is degene die zich Turk noemt' is een uitspraak van Atatürk die nu nog overal in Turkije monumenten, gevels en muren siert. De veelal zo intens ervaren Turkse nationale identiteit is voor veel Turken een belangrijke reden om tegen de Koerdische beweging te zijn.



In een poging de bestaande machtsstructuren te breken werden Koerdische grootgrondbezitters en stamhoofden gedwongen zich in het westen van het land te vestigen. In reactie op de nationalistische, seculiere politiek van de nieuwe republiek braken in 1925 en 1926 onder de Koerden opstanden uit. Na het neerslaan van de opstanden werden veel van de leiders geëxecuteerd en werden meer dan 20.000 Koerden naar het midden en westen van het land gedeporteerd. Ook hierna bleven kleinere opstanden in de bergen van het zuidoosten voortduren, en was er nog een grote opstand in de regio Dersim (Tunceli) in 1937-38, die eveneens hard werd neergeslagen.

#### **3.7.4 De ontwikkeling van het Koerdisch nationalisme**

Na de staatsgreep van de Jong-Turken in 1908 werden de eerste Koerdische nationalistische organisaties in de hoofdstad Istanbul opgericht. De eerste hiervan, de Vereniging voor de Verheffing en Vooruitgang van Koerdistan werd in 1909 weer door de Jong-Turken opgeheven. Een tweede organisatie, de Vereniging van Koerdische Hoop, werd in 1912 opgericht. De leden van deze eerste nationalistische organisaties kwamen vooral uit de geschoolde Koerdische elite in Istanbul, en stonden ver af van de traditioneel religieuze bevolking in Oost-Anatolië, die zich sterk verbonden voelde met de Ottomaanse Sultan en Kalief Abdülhamid (die als de opvolger van de Profet Mohammed werd gezien als het hoofd van de islamitische gemeenschap).

Na de Eerste Wereldoorlog waren de Koerdische nationalistenv verdeeld over de vraag of gestreefd diende te worden naar autonomie of naar volledige onafhankelijkheid. Het Verdrag van Sèvres (1920) dat door de overwinnende grootmachten in de Eerste Wereldoorlog werd opgelegd aan het Ottomaanse Rijk, regelde de opdeling van de overgebleven delen van het Rijk. In het verdrag werd voorzien in autonomie voor de Koerden, met uitzicht op onafhankelijkheid. Desondanks steunden de Koerden over het algemeen de nationale onafhankelijkheidsbeweging van Mustafa Kemal Pasja (de latere Atatürk). In het Verdrag van Lausanne (1923) werden de Koerden echter niet meer genoemd, en beloften over Koerdische autonomie, die leiders van de nationale beweging hadden gedaan, werden na de oprichting van de republiek vergeten. Dit tot grote teleurstelling voor de eerste Koerdische nationalistenv.

12

In de jaren vijftig en zestig voelden veel van de hoger opgeleide Koerden zich aangetrokken tot het gelijkheidsideaal van de republiek en beschouwden zij de etnische achtergrond van zichzelf en van anderen als onbelangrijk. Velen die later actieve Koerdische nationalistenv werden, zagen zichzelf in deze periode als Turk. In de loop van de jaren zestig begonnen grotere aantallen Koerden naar de universiteiten te gaan. Onder deze hoger opgeleiden ontstond een Koerdische nationale beweging, die in de volgende decennia onder steeds bredere lagen van de samenleving aanhang vond. Tegelijkertijd groeide de groep van oorsprong Koerdische Turken die koos voor een hoge mate van assimilatie en daarmee probleemloos opging in de Turkse maatschappij. Ook binnen de politiek waren vele (van oorsprong) Koerden actief. Premier (en later president) Turgut Özal was in de jaren tachtig het meest sprekende voorbeeld van deze groep.

Aanvankelijk was de Koerdische nationalistische beweging nauw verbonden met de linkse beweging. Er werd geen autonomie voor de Koerden geëist, maar gelijke culturele en politieke rechten, en maatregelen tegen de regionale ongelijkheid in economische ontwikkeling in Turkije. Door de militaire repressie en het verlies van de steun van linkse Turken radicaliseerde de Koerdische beweging echter. Vanaf het midden van de jaren zeventig ontstond een groeiend aantal Koerdische partijen en organisaties, die naar volledige onafhankelijkheid streefden. De meest radicale van deze organisaties zou zich vanaf 1978 Partiya Karkeren Kurdistan (Arbeiderspartij van Koerdistan - PKK) noemen.

#### **3.7.5 De PKK**

In 1978 werd een organisatie opgericht, de Partiya Karkeren Kurdistan (Arbeiderspartij van Koerdistan - PKK) die zich, anders dan andere nationalistische Koerdische organisaties, bewust richtte op de achtergestelde jeugd in de dorpen en steden, met een sterk accent op (gewapende) actie. De oprichters van de PKK kwamen voort uit de linkse studentenbeweging. Hun ideologie was een aangepaste vorm van het marxisme-leninisme, waarin onderdrukte volkeren de plaats van het revolutionaire proletariaat innamen.

Na de militaire coup van 1980 werden veel PKK-aanhangers opgepakt, vele anderen vluchtten naar Syrië. Met medewerking van de Syrische regering en de (illegale) Democratische Partij van Koerdistan in Noord-Irak, was de PKK enige jaren later in staat om langs twee wegen Turks grondgebied binnen te treden. Aanvallen op Turkse militaire doelen begonnen in 1984, en waren het startsein voor een jarenlange guerrillastrijd tegen het Turkse leger. Vanaf 1986 stelden de Turkse autoriteiten zogenaamde 'dorpswachters' aan die de dorpen tegen aanvallen van de PKK moesten beschermen. Vanaf het begin van de jaren negentig nam het Turkse leger in zijn strijd tegen de PKK steeds meer zijn toevlucht tot het ontruimen en verwoesten van bergdorpen. In 1996 waren er in totaal 3000 dorpen geruimd, waarvan de inwoners voor het merendeel noodgedwongen naar de grote steden trokken. De gewapende strijd en de ontruiming in het zuidoosten zijn een belangrijke factor in de toegenomen interne migratie en urbanisering in Turkije.

In 1998 dreigde Turkije Syrië met oorlog als zij onderdak zou blijven bieden aan de PKK en haar leider Abdullah Öcalan. Öcalan werd hierop door Syrië uitgezet en uiteindelijk in februari 1999 in Kenia door Turkse commando's opgepakt. Öcalan riep tijdens zijn gevangenschap op tot een vreedzame oplossing van het conflict, en de leiding van de PKK liet weten vast te zullen houden aan een staakt-het-vuren. De verliezen aan beide zijden waren groot: in 1999 werd het totaal aantal doden in het conflict sinds 1984 algemeen geschat op 30.000. Verder liet een in opdracht van de Turkse overheid door de Hacettepe Universiteit verricht onderzoek zien dat er in Turkije in 2006 nog rond de 1 miljoen binnenlandse ontheemden ('internally displaced persons') waren.

De PKK wordt door de Turkse staat gekwalificeerd als een terroristische organisatie, evenals door de VS en de Europese Unie (sinds 2002). Internationaal zijn de meningen echter verdeeld. Er is hier en daar ook sympathie voor de strijd van de Koerden voor hun eigen identiteit of zelfs een eigen staat, zeker als dat afgezet wordt tegen de jarenlange onderdrukking van hun rechten. Anderzijds is er veel kritiek op de gewelddadige manier waarop de PKK dit tracht te bereiken.

### 3.7.6 Politieke participatie

Turkse Koerden hebben altijd een belangrijke rol gespeeld in Turkse mainstream politieke partijen, hoewel Koerdische parlementariërs zich daarbij vrijwel nooit openlijk uitspraken over hun Koerdische identiteit. In 1990 ontstond de eerste legale politieke partij die zich expliciet identificeerde als Koerdisch, de Arbeidspartij van het Volk (HEP). HEP werd echter in juli 1993 door het constitutionele hof wegens het openlijk promoten van Koerdische politieke en culturele rechten alweer verboden. De opvolger van HEP, de Democratiepartij (DEP), vond men nog compromislozer dan HEP, en werd in juni 1994 eveneens door het constitutionele hof opgeheven.

De volgende Koerdisch georiënteerde partij die op het toneel verscheen was de Democratiepartij van het Volk (HADEP). Evenals haar voorgangers was het voornaamste programmapunt van HADEP de aanpak van problemen van de Koerdische minderheid. In haar partijprogramma van 1995 stelde HADEP dat het Koerdische probleem dient te worden opgelost met vreedzame middelen, door middel van economische ontwikkeling en door het versterken van de democratie. Net als bij de eerdere Koerdische partijen lag de relatie tussen HADEP en de staat echter altijd gevoelig wegens de vermeende banden tussen HADEP en de PKK.

Vanaf 1999 ging HADEP een politiek meer gematigde koers varen, al bleef de relatie met de PKK ambivalent. De eenzijdige afkondiging van een wapenstilstand door de PKK zorgde ervoor dat de Koerdische kwestie minder werd gezien als een veiligheidsprobleem, en meer werd benaderd als een minderheidsvraagstuk in het licht van de verdere democratisering van Turkije. In de verkiezingen van 2002 deed HADEP mee onder de vlag van de Democratische Volkspartij (DEHAP), die met iets meer dan zes procent van de stemmen de kiesdrempel (van 10%) niet wist te halen. Het was vooral de grote winnaar in deze verkiezingen, de Partij voor Rechtvaardigheid en Vooruitgang (AKP), die hiervan profiteerde. Eind 2005 ging DEHAP op in de Partij van de Democratische Samenleving (DTP).

### 3.7.7 Verkiezing AKP en Koerden

De wintermaanden van 1998-99 vormden een dieptepunt in de betrekkingen tussen Koerden en Turken in Turkije, maar de spanningen namen wel langzaam af. Andere zaken, zoals de zware aardbeving bij Izmit in 1999, en de groeiende angst voor islamitisch gewelddadig extremisme,

drongen de Koerdische kwestie enigszins naar de achtergrond. In 2002 werd de noodtoestand, die oorspronkelijk werd afgekondigd in 1987, ook in de laatste provincie in het zuidoosten opgeheven. In 2000 was al een begin gemaakt met de terugkeer van een deel van de verdreven bevolking naar hun dorpen. Volgens officiële bronnen waren in 2004 bijna 125.000 mensen naar hun woonplaats teruggekeerd. Factoren die de terugkeer belemmeren zijn onder meer de economische onderontwikkeling van de regio en het grote aantal landmijnen dat zich nog in het gebied bevindt.

In de verkiezingen van 2002 behaalde de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) de absolute meerderheid in het parlement. De AKP was als voorstander van Turkse toetreding tot de Europese Unie bereid tegemoet te komen aan de toetredingseisen die de EU in 1993 in Kopenhagen had opgesteld. Eén van deze eisen betreft het 'respect voor en de bescherming van minderheden'. De Turkse grondwet erkent de Koerden niet als een nationale, raciale, of etnische minderheid. De Turkse regering beroept zich daarbij op het Verdrag van Lausanne (1923) dat alleen niet-islamitische bevolkingsgroepen noemt als minderheid.

Als tegemoetkoming aan de EU creëerde de AKP echter (beperkte) ruimte voor het gebruik van de Koerdische taal in de media. De grondwet werd gewijzigd om het verbod op het gebruik van andere talen dan het Turks op te heffen, en wetwijzigingen hebben radio- en televisie-uitzendingen en onderwijs in talen anders dan het Turks, inclusief het Koerdisch, mogelijk gemaakt. Zowel radio- en televisie-uitzendingen als taalonderwijs gingen van start in 2004. Zes privéscholen startten in de loop van 2004 cursussen Koermandji. Mede wegens beperkingen door de Turkse overheid op het gebied van het curriculum, het aanstellen van docenten, en toelatingseisen werden in augustus 2005 deze scholen echter weer gesloten.

Dat laat overigens onverlet dat in heel Turkije veel Koerden een ongemoeid bestaan leiden en vaak hoge posities, ook in de politiek, innemen. In een aantal regeringen van Erdoğan zijn ministers van Koerdische afkomst opgenomen. Ook aan universiteiten, in het bedrijfsleven en in de media kunnen Koerden, zolang ze zich niet op hun Koerdische identiteit laten voorstaan, of daar in ieder geval geen politieke consequenties aan verbinden, ongehinderd carrière maken.

14

### 3.7.8 Hernieuwde conflicten

In 2004 liepen de spanningen weer op. In juni van dat jaar kondigde de PKK een einde aan het staakt-het-vuren aan, waarna berichten over terroristische activiteiten en confrontaties tussen PKK-militanten en het Turkse leger toenamen. Spanningen vanwege het gebruik van de Koerdische taal liepen, deels wegens het oplopende geweld in het zuidoosten, begin 2005 op. Een incident tijdens Newroz (de viering van het Perzische nieuwe jaar op 21 maart) in Mersin, waarbij twee kinderen een Turkse vlag verscheurden, riepen onder Turken nationalistische reacties op. In een poging een toenadering te bewerkstelligen had toenmalig premier Erdoğan in augustus 2005 een ontmoeting met verschillende Koerdische intellectuelen. Ook bezocht hij Diyarbakır, waar hij de noodzaak benadrukte om wat hij noemde 'de Koerdische kwestie' op democratische wijze op te lossen. Hier werd echter geen vervolg aan gegeven, en er heeft zich sindsdien een patstelling ontwikkeld, waarbij weinig animo lijkt te bestaan om verdere stappen te zetten.

In de loop van 2007 is de situatie in het zuidoosten verder geëscaleerd. In reactie hierop nam het parlement op 17 oktober 2007 een motie aan die het de regering toestond een militaire inval uit te voeren in Noord-Irak, waar zich uitvalsbases van de PKK zouden bevinden. Op 22 februari 2008 voerde het Turkse leger een eerste inval uit in Noord-Irak, waarbij volgens het Turkse leger 240 PKK-strijders en 27 Turkse militairen de dood vonden.

In het najaar van 2012 begon de Turkse regering geheime gesprekken met Öcalan over een wapenstilstand.<sup>5</sup> Op 21 maart 2013 werd een wapenstilstand aangekondigd. Op 25 april 2013 werd bekend dat de PKK zich uit Turkije zou terugtrekken. De terugtrekking begon zoals gepland met groepen strijders die de grens overgingen van zuidoostelijk Turkije naar Noord-Irak.<sup>6</sup>

<sup>5</sup> Al Jazeera, "Peace at the end of a long PKK struggle?" *Al Jazeera* (9 mei 2013). Geraadpleegd op 10 mei 2018 via: <https://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2013/05/20135985316524633.html>

<sup>6</sup> Letsch, Constanze, "Kurds dare to hope as PKK fighters' ceasefire with Turkey takes hold," *The Guardian* (7 mei 2013). Geraadpleegd op 10 mei 2018 via: <http://www.theguardian.com/world/2013/may/07/kurds-pkk-turkey-peace-talks>



Deze wapenstilstand hield tot 2014 stand. Door het terreurgeweld van ISIS laaide de strijd echter weer op tussen de Koerden en Turkije. De Syrisch-Koerdische milities, die zich Volksbeschermingseenheden (YPG) noemen, zijn bondgenoten van de VS. Ankara ziet de YPG echter als een verlengstuk van de terroristische PKK en wil voorkomen dat uit de oorlogen in Syrië en Irak een zelfstandige Koerdische staat ontstaat.<sup>7</sup> Op 18 januari 2018 viel Turkije daarom, met een grondoffensief tegen YPG, Noord-Syrië binnen.<sup>8</sup>

De recente escalatie van het conflict, en de daarbij behorende uitingen van het Turkse en Koerdische nationalisme in reactie hierop, heeft de spanningen tussen Koerden en Turken in Turkije en ook in West-Europa doen toenemen.

### 3.8 Turkse islamitische infrastructuur en organisaties in Veenendaal

Er wonen 738 Veenendalers met een Turkse migratieachtergrond. De Turkse moslims in Veenendaal zijn overwegend soennitisch. De andere belangrijke groep binnen de Turkse gemeenschap, de Alevieten, manifesteert zich niet prominent in Veenendaal. In deze zin kan gesteld worden dat de Veenendaalse Turkse moslimgemeenschap redelijk homogeen is qua geloof.

Veenendaal kent een tweetal religieuze organisaties voor Veenendalers met een Turkse migratieachtergrond, met ieder een eigen religieuze oriëntatie. Tijdens het veldonderzoek zijn de volgende oriëntaties waargenomen binnen Veenendaal:

1. Diyanet Vaqfi
2. Milli Görüs

#### 3.8.1 Islamitische Stichting Nederland, de officiële Turkse islam

De 'Islamitische Stichting Nederland' (ISN) vertegenwoordigt de 'Diyanet Vaqfi', het orgaan van de Turkse overheid dat moskeegebouwen en religieuze zaken beheert. Door de oprichting van Diyanet Europa in 1982 werden moskeeën onder andere in Nederland lokale afdelingen van ISN. Ofschoon de Turkse grondwet seculier is, hangt de Turkse overheid (en Diyanet) de soennitische islam aan en draagt dit actief uit. Vanuit de Turkse overheid en de daaraan verbonden Diyanet (het Departement voor Geloofszaken) wordt de Alevitische identiteit bewust ontkend.

Sinds de oprichting van de Turkse republiek in 1924 vertegenwoordigt Diyanet de 'officiële' Turkse islam. Administratief valt dit orgaan binnen de Turkse seculiere staat onder het beheer van de overheidsdienst 'Presidium voor Religieuze Aangelegenheden' (Diyanet İşler Başkanlığı, kortweg Diyanet). Na de vestiging van Turkse migranten in de Europese landen verlegde Diyanet mede onder invloed van het politieke klimaat in Turkije, waar de islam een steeds belangrijkere rol kreeg in het maatschappelijk leven, haar werkerrein ook naar Europa. De politieke, maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in Turkije hebben daarom altijd een grote impact op de lokale Turkse gemeenschappen in Nederland.

De concrete invulling van de taken van Diyanet in het buitenland bestaat onder andere uit het aanstellen van religieuze functionarissen (gebedsvoorgangers en toezichhouders) uit Turkije voor inzet in Europese moskeeën. Diyanet coördineert ook het religieus onderricht in de islam en de Turkse taal al dan niet binnen het regulier onderwijs.

ISN beschouwt zich als een integraal onderdeel van de samenleving en kan aangesproken worden op haar maatschappelijke verantwoordelijkheid en maatschappelijk functioneren. Verder is ISN aangesloten bij het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO).

In Veenendaal is één moskee actief die verbonden is aan ISN, het betreft HDV Ihlas.

<sup>7</sup> RTL Nieuws, "Turks leger trekt Syrië binnen om 'veilige zone' te creëren," *RTL Nieuws* (21 januari 2018). Geraadpleegd op 11 mei 2018 via: <https://www.rtlnieuws.nl/buitenland/turks-leger-trekt-syrie-binnen-om-veilige-zone-te-creeren>

<sup>8</sup> Beemsterboer, Toon, "Koerden: we zijn verraden door de VS," *NRC* (22 januari 2018). Geraadpleegd op 11 mei 2018 via: <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/01/22/koerden-we-zijn-verraden-door-vs-a1589257>

HDV Ihlas is gevestigd in een gebouw aan de Pollux. Dit was voorheen een schoolgebouw en biedt sinds 1988 ruimte aan maximaal 200 moskeebezoekers. Het gebouw voorziet in een culturele ontmoetingsplek en een religieuze gebedsplek (waar men vijf keer per dag bidt en iedere vrijdag een preek houdt). Daarnaast is er in 2017 een speciale jongerenruimte ingericht waar elke zondagavond ongeveer 20 jongeren bij elkaar komen om elkaar te ontmoeten en te luisteren naar een lezing van de imam. Deze avonden worden georganiseerd door de jongerenvereniging van HDV Ihlas. Deze werd tot december 2017 voorgezeten door Yasin Makineli

II

Het gebouw van HDV Ihlas staat dagelijks open voor alle Veenendaalse bewoners, zowel moslims als niet-moslims.

I.b.

Daarnaast organiseert men jaarlijkse een open dag<sup>13</sup> die altijd druk bezocht wordt en waarmee het moskeebestuur inzet op de verbinding met iedereen binnen de Veenendaalse samenleving.

In de volgende paragraaf wordt meer achtergrondinformatie geboden over de koepelorganisatie waar HDV Oranje onder valt.

### 3.8.2 Milli Görüs

Milli Görüs behoorde tot de komst van president Erdoğan tot de politieke oppositie in Turkije. Met het bewind van Erdoğan heeft Milli Görüs haar verhoudingen met de Turkse staat genormaliseerd en werkt nauw samen met Diyanet. Daarom wordt Milli Görüs in Nederland geassocieerd met Erdoğan.

16

I.a.

In Nederland is Milli Görüs georganiseerd langs twee federaties, Milli Görüs Noord-Nederland (MGNN) en de Nederlandse Islamitische Federatie (NIF) waar alle instellingen onder vallen die in Zuid-Nederland gevestigd zijn. Beide federaties hebben lokale vestigingen die zich met name op jongeren en vrouwen richten. Deze hebben een sociaal religieuze of onderwijskundige focus. Ook Milli Görüs is aangesloten bij het CMO.

De Milli Görüs aanhang heeft de laatste jaren de neiging om gebruik te maken van de moskeevoorzieningen van Diyanet en geen nieuwe, eigen moskeegebouwen te betrekken. Dit komt door de toenadering tussen de leiding van de Milli Görüs in Turkije en de AK-partij van president Erdoğan.

In Veenendaal is weliswaar geen officiële Milli Görüs moskee, maar er zijn wel twee organisaties gevestigd aan de Nieuweweg 52 die verbonden zijn met MGT Jongeren Federatie Noord. Het betreft hier de volgende twee organisaties:

II

---

<sup>13</sup> Duinen, E. van, "Moskeebezoek," SP Veenendaal (22 april 2017). Geraadpleegd op 12 mei 2018 via: <https://veenendaal.sp.nl/blog/alle/enna-van-duinen/2017/04/moskeebezoek>

- Musluman Gençler Teskilati - Welzijns Belangenvereniging Veenendaal
- Islamitische Unie/Kulturele Stichting Veenendaal (Islam Birliği Kultur Vakfı Veenendaal)

In het gebouw aan de Nieuweweg 52 worden met name educatieve en opvoedkundige activiteiten georganiseerd voor kinderen en jongeren. Er worden Koran -en overige religieuze lessen verzorgt.

I.b.

### 3.8.3 Koerdische gemeenschap

De islambeleving van de Turkse Koerden in Veenendaal sluit aan bij die van de overige Veenendalers met een Turkse migratieachtergrond die de HDV Ihlas moskee bezoeken. Men bidt daar regelmatig het vrijdagmiddagsgebed.

I.a.

I.a.

17

I.a.

### 3.9

De enige twee actoren binnen de Veenendaalse moslimgemeenschap met een Turkse migratieachtergrond zijn de Islamitische Stichting Nederland (Diyanet) en Milli Görüş.

I.a.

I.a.

---

I.b.

I.a.



## 4 Marokkaanse islambeleving in Veenendaal

In dit hoofdstuk komt de Marokkaanse islambeleving in Veenendaal aan de orde. Eerst wordt de Marokkaanse islambeleving gekarakteriseerd. Vervolgens wordt een globale typering geven van het Marokkaanse religieuze referentiekader. Op basis hiervan zal een typering worden gegeven van de Marokkaanse islamitische infrastructuur in Veenendaal.

### 4.1 Marokkaans religieus referentiekader

Veenendalers met een Marokkaanse migratieachtergrond belijden hun geloof over het algemeen volgens het Marokkaanse religieus kader dat geldt in Marokko. Dit geldt voornamelijk voor de eerste generatie migranten. De Marokkaanse islam kenmerkt zich door de volgende componenten:

- a) Soennitisch geloofsleer
- b) Asj'ari theologie (theologie gebaseerd op ratio en redevoering)
- c) Soefi-invloeden (focus op spiritualiteit)
- d) Leiderschap der gelovigen door de koning

De Marokkaanse islambeleving in Veenendaal is redelijk homogeen en is uitsluitend soennitisch georiënteerd.

### 4.2 Kenmerken Marokkaanse islambeleving in Veenendaal

I.b. en I.c.

19

I.c.

I.c.

In de recente jaren is de Veenendaalse Marokkaanse islambeleving namelijk onderhevig aan salafistische invloeden (die de eerdere componenten van de Marokkaanse islambeleving ondermijnen) van buiten de stad. Diverse salafistische organisaties richten hun activiteiten op de Marokkaanse doelgroepen met name op jongeren en vrouwen.

I.c.

Vanwege de impact op de Veenendaalse islamitische infrastructuur zal in de volgende paragraaf daarom een beschrijving gegeven worden van de ideologie, werkwijze en organisatievormen van het salafisme.

### 4.3 Het salafisme: ideologie, werkwijze en organisatievormen

Het *salafisme* is een verzamelterm voor een spectrum van fundamentalistische stromingen binnen de soennitische islam, die streven naar wat zij de 'zuivere islam' noemen. Deze stromingen beroepen

zich op eenzelfde methode en kennen duidelijke overeenkomsten op hoofdpunten van geloofsleer en praktiseren.

‘Het salafisme’ wordt vaak gelijkgesteld aan ‘de orthodoxe islam’, maar salafistische stromingen verwerpen juist de gedurende vele eeuwen ontwikkelde islamitische tradities en wetsscholen – en daarmee de islamitische orthodoxie. Het teruggrijpen op een geïdealiseerd islamitisch verleden op basis van een letterlijke lezing van de religieuze bronnen maakt het salafisme tot een *fundamentalistisch* spectrum, waarbinnen de verschillende stromingen bovendien – ieder voor zich – een exclusieve claim leggen op authenticiteit: salafisten zeggen de ‘zuivere’ of de ‘ware’ islam te vertegenwoordigen. De stromingen zijn gericht op morele ‘heropvoeding’ van moslims en maatschappij en op het ‘zuiveren’ van het geloof van gepercipieerde ‘nieuwlichterij’ en als vijandig ervaren ‘ketterij’. Dit streven kan leiden tot een van de buitenwereld afgegrensde levensstijl, die evenwel voor de daartoe aangetrokken personen een duidelijke identiteit en groepsbinding biedt en een mogelijkheid om als individu een persoonlijke bijdrage te leveren aan een hoger doel. Binnen het salafistische spectrum worden globaal drie richtingen onderscheiden. Dit onderscheid is terug te voeren op de verhouding van deze stromingen ten aanzien van de regimes in islamitische landen. Het salafisme typeert zich grofweg door drie stromingen: het a-politieke (staatsgezinde), politieke salafisme en het jihadistisch-salafisme.

De meest extreme vorm van het salafisme is het jihadistisch-salafisme. Kenmerkend voor deze substroming, die een van de belangrijkste componenten vormt van het huidige gewelddadige jihadisme, is het verketteren van andersgelovigen (*takfir*) en de goedkeuring van het gebruik van geweld (waarbij over de exacte invulling van deze beide thema’s binnen het jihadistisch-salafisme veel discussie bestaat). Daarbij moet worden opgemerkt dat ook jihadistische-salafisten regelmatig *dawa* activiteiten ondernemen.

Er bestaat in theorie dus een belangrijke scheidslijn tussen het jihadistisch-salafisme, dat geweld goedkeurt, enerzijds, en het a-politiek (staatsgezinde) en politiek salafisme anderzijds.<sup>19</sup>

20

In de praktijk kunnen deze grenzen tussen de genoemde stromingen echter niet altijd even scherp zijn. Afhankelijk van de sociaal-religieuze en politieke context en actualiteit kunnen deze stromingen met elkaar diverse vormen van samenwerking aangaan dan wel in heftige concurrentie met elkaar treden. De heersende trend op dit ogenblik is echter dat de drie verschillende salafistische stromingen elkaar vinden op thema’s van de gewelddadige strijd in Syrië, westerse islamofobie en vijandschap ten opzichte van sjiïeten.

Al deze salafistische stromingen manifesteren zich in verschillende vormen, omvang en ernst in Nederland. De politiek salafistische stroming vormt echter de toonaangevende stroming in Nederland. Dit geldt ook voor Veenendaal.

#### **4.3.1 Verschil a-politieke (staatsgezinde) en politieke salafisten**

Beide stromingen zijn gebaseerd op de leer van de Saoedische grondlegger van het salafisme, Mohammed Ibn Abdul Wahhab, dat streeft naar een terugkeer naar de zuivere islam van de eerste vier eeuwen van de islam. Deze leer is gebaseerd op een aantal zeer conservatieve samenhangende theologische en dogmatische uitgangspunten over de relatie tussen geloof, islamitisch recht en organisatie van de macht.

Het a-politieke (staatsgezinde) salafisme is religieus-inhoudelijk, politiek en organisatorisch verbonden aan het religieus establishment van Saoedi-Arabië. De a-politieke (staatsgezinde) salafisten gaan ervan uit, dat de Saoedische staat een islamitische staat is die gebaseerd is op de sharia en er op toeziet dat deze wordt nageleefd. Het Saoedisch religieus establishment is dan ook de geleding die bij uitstek gerechtigd is om de juiste islam en de precieze naleving daarvan mag bepalen.

Het a-politieke (staatsgezinde) salafisme verzet zich tegen de islamitische politieke stromingen die de Saoedische gezagsdragers bekritisieren en vinden dat de Saoedische staat corrupt is op religieus

<sup>19</sup> AIVD en NCTV, “Salafisme in Nederland: Diversiteit en Dynamiek”, 2015.

inhoudelijk vlak als in politiek opzicht. Het politiek salafisme is gebaseerd op dezelfde theologische en dogmatische uitgangspunten als het a-politieke (staatsgezinde) salafisme. Het verschil zit in de loyaliteit aan de gezagsdragers in Saoedi-Arabië. De politieke salafisten vormen de politieke oppositie in Saoedi-Arabië en bekritisieren het Saoedische koningshuis op het terrein van invoering van de sharia, buitenlandbeleid en de steun aan ‘onderdrukte moslims’ elders in de wereld. De a-politieke (staatsgezinde) salafisten bedrijven daarom geen binnenlandse Saoedische politiek en verklaren zich loyaal aan Saoedische vorsten en richten zich voornamelijk op de bestrijding van politieke groeperingen die de Saoedische monarchie bekritisieren en oppositie tegen haar voeren.

Het Saoedisch religieus establishment regisseert de a-politieke (staatsgezinde) stroming van het salafisme, bekend als de ‘Madkhali’s’ genaamd naar sheikh Rabee Hadi al-Madkhali. Deze sheikh en zijn aanhangers worden door Saoedi-Arabië ingezet om de politieke salafisten zowel in Saoedi-Arabië als daarbuiten te bestrijden. In deze zin wordt deze sheikh en zijn aanhangers als ‘a-politiek’ gezien in Saoedische verhoudingen. De Madkhali’s streven naar de toepassing van de *sharia*, de inrichting van een moslimgeloofsgemeenschap door afzondering van moslims van de ‘ongelovige’ samenleving. Dit geldt eveneens voor politieke salafisten maar de Madkhali’s stellen zich niet activistisch op in hun koers. Naar aanleiding van de oorlog in Syrië zijn de grenzen tussen diverse salafistische groepen echter vervaagd. Ook de Madkhali’s steunen de gewelddadige jihadstrijd en het terrorisme in Syrië en Jemen en zijn ook direct betrokken bij terroristische aanslagen in Libië.

De salafistische doctrine van sheikh Rabee Hadi al-Madkhali is door en door geïmpregneerd met politieke noties. Deze stroming is allesbehalve a-politiek en gematigd. De Madkhali’s zijn felle antisemieten en anti-sjiieten.

#### *4.3.1.1 A-Politieke (staatsgezinde) salafisten in Nederland*

I.c.

21

Het netwerk van de Madkhali’s in Nederland profileert zich als een anti-radicalisering en anti-jihadistische tegengeluid. Dit kan echter misleidend zijn voor niet ingewijden in salafistische verhoudingen. De Madkhali’s legitimeren de gewelddadige extremisten omdat deze de gewelddadige jihadstrijd voeren onder leiding van legitieme strijders en verzetten zich – puur uit het belang van de Saoedische staat – tegen al-Qa’ida en de groep ‘ISIS’. Maar zij nemen geen afstand van de gewelddadige jihadstrijd in Syrië als zodanig. Al-Madkhali heeft herhaaldelijk opgeroepen tot de gewelddadige jihadstrijd en de inzet van geweld tegen sjiieten.

I.c.

#### **4.3.2 Werkwijze**

Het politiek salafisme kenmerkt zich door een sterke organisatiegraad, politieke en media-effectiviteit en sterke kadervorming. Daarbij hanteren ze systematisch een bepaalde werkwijze om een gebied of moskee te penetreren.

De politieke salafisten opereren langs twee, elkaar aanvullende werkwijzen. Aan de ene kant zijn zij actief in het openbaar met het uitdragen van hun politieke opvattingen en ambities. Zij streven ernaar om constant onder de moslimgemeenschap aanwezig te zijn en daarin hun politieke

activiteiten te blijven ontplooiën. Aan de andere kant zijn zij naar binnen gekeerd. Zij grendelen hun groepsvorming af en schermen hun activiteiten af. Politieke salafisten gebruiken het islamitisch geloof voor politieke doeleinden. Achter de prediking van het geloof schuilt een politieke agenda.

De moskee vormt de favoriete plek voor het politiek activisme van politieke salafisten. Zij beschouwen de moskee (in het Arabisch: *al-masjid*) als een belangrijk instituut om religieuze redenen maar ook om operationele en strategische overwegingen. In de moskee vindt de beleving van geloof en de vervulling van rituelen plaats. Hier ontmoeten de moslims elkaar. Voor de politieke salafisten vormt de moskee de plek bij uitstek waar zijn hun religieuze en politieke ontwikkelingen ontplooiën.

I.c.

22

III

De fundamentalistische interpretatie door deze predikers of geestelijke voorgangers zorgt voor een eenzijdige en vijandige beeldvorming over niet-moslims, de grotere samenleving en de autoriteiten. Salafistische predikers benadrukken al te vaak aspecten van verschillen en afstand tussen mensen, gevoelens van afwijzing vernedering en vervolging van moslims. Hiermee dragen zij impliciet, subtiel en geraffineerd bij aan het creëren van een voedingsbodem voor isolationisme, radicalisering en extremisme.

De processen van groepsvorming en de coördinatie daarvan onttrekken zich aan het zicht van het publiek binnen en buiten de moskee. Parallel aan de openbare activiteiten worden heimelijke activiteiten georganiseerd zoals contacten met soortgelijke groepen elders. Naarmate de groepen groter worden ontstaat behoefte aan financiële middelen voor de bekostiging van activiteiten. Hiervoor worden contributies gevraagd aan de groepsleden of wordt er geld ingezameld.



### 4.3.3 Salafistische organisatievormen

Politieke salafisten organiseren zich niet langs politieke partijen of hiërarchische organisatorische verbanden. Bewust dat hun revolutionaire strategie gericht is op het omverwerpen van de bestaande rechtsorde, opereren politieke salafisten op drie verschillende manieren. In de eerste plaats handelen ze deels in het openbaar, deels via heimelijke netwerken. In de tweede plaats infiltreren zij als individuen en groepen binnen de bestaande islamitische instituties zoals moskeeën en scholen met het oog op beïnvloeding van bestaand beleid en leiders. In de derde plaats komen leiders van afzonderlijke groepen heimelijk bijeen voor afstemming. Slechts processen in de bovenwereld die te maken hebben met onderwijs, vorming, studie en conferenties zijn zichtbaar. Andere processen onttrekken zich aan het zicht van de buitenstaanders (moskeegangers, moslims, media, veiligheidsdiensten). Deze werkwijze is ingegeven door de repressie die gelijkgestemde groepen hebben ondergaan in diverse moslimlanden (Syrië en Egypte).

Politieke salafisten stellen zich opportunistisch op. Zij passen zich aan de heersende sociaal-religieuze en politieke omstandigheden in hun omgeving. In tijden van sterke krachtopbouw kunnen zij overheden uitdagen en kiezen voor de confrontatie. Op het moment dat zij in een zwakke positie verkeren, schikken zij zich naar gezagsdragers onder het mom van eendracht binnen de moslimgelooftsgemeenschap ter voorkoming van tweespalt.

## 4.4 Hoofdrospelers in de Marokkaanse Islamitische gemeenschap in Veenendaal

De Marokkaanse islamitische gemeenschap in Veenendaal organiseert zich langs een tweetal entiteiten:

1. Stichting Moskee Nasser
2. Stichting Taubah

De dwarsverbanden (en in sommige gevallen onderlinge conflicten) tussen verschillende besturen van deze entiteiten in Veenendaal zorgen er feitelijk voor dat deze organisaties door een vaste en relatief gesloten groep worden bestuurd. Kenmerkend zijn de diverse bestuurswisselingen tussen Annour en moskee Nasser en de lange bestuurstermijnen binnen deze laatste organisatie.

### 4.4.1 Stichting Moskee Nasser

In deze paragraaf worden de logistieke infrastructuur, de organisatie, de voorzieningen en het bestuur van moskee Nasser beschreven.

#### 4.4.1.1 Logistieke infrastructuur

Stichting moskee Nasser is in 1979 opgericht door de Marokkaanse gemeenschap uit Veenendaal met als doel een ontmoetingsplek en een ruimte te creëren waar men het geloof kon belijden. Meteen na de oprichting ging men opzoek naar een pand waarin men een moskee zou kunnen vestigen. Vanaf 1979 tot 1982 werd het pand aan de Heuvel 7 gehuurd en vanaf 1982 is dit gebouw met het

achtergelegen stukje grond door de gemeenschap gekocht. In de loop der tijd is het pand uitgebreid met het achtergelegen stukje grond en is er een bovenverdieping bijgekomen. De reden hiervoor was dat zowel het aantal Veenendaalse leden met een Marokkaanse migratieachtergrond als met andere migratieachtergronden (o.a. Somalische, Soedanese, Afghaanse en Irakese) toenam.

Het huidige gebouw aan de Heuvel 7 in Veenendaal is momenteel veel te klein geworden voor het aantal bezoekers dat dagelijks de moskee bezoekt. *“Niet alleen voor de dagelijkse gebeden, maar ook voor de grotere maatschappelijke rol die de stichting graag zou willen innemen is een groter gebouw van essentieel belang”*.<sup>20</sup> Vanaf 2010 begon het huidige bestuur na te denken over de bouw van een nieuwe moskee.

Eind 2015 werd na jaren onderhandeling met de gemeente en verschillende bijeenkomsten met de bewoners, een koopovereenkomst getekend voor een stuk grond aan de Nijverheidslaan in Het Pionierkwartier (vroeger bekend onder de naam Het Stationskwartier). De nieuwe locatie van moskee Nasser is voorzien naast het gebouw De Rozenbottel. De keuze voor de nieuwbouwlocatie ging in eerste instantie niet zonder slag of stoot. Begin februari meldde het AD dat buurtbewoners het gevoel hadden dat het nieuwbouwproject hen “door de strot werd geduwd”.<sup>21</sup> Ook bleek uit de 53 inspraakreacties dat insprekers vonden dat de, nabij een woonwijk geplande, moskee, het eigen karakter van de buurt aantast.<sup>22</sup> Tijdens de eerste informatiebijeenkomst die door gemeente en stichting Nasser werd georganiseerd, gaf de meerderheid van de aanwezige (100) bewoners aan tegen de komst van de moskee te zijn.

Stichting Nasser was echter vastberaden en nodigde de inwoners uit om mee te denken aan het ontwerp van de nieuwbouw moskee. In overleg met de direct omwonenden werd in april 2015 een schetsplan gepresenteerd wat zoveel mogelijk aansloot bij de wensen van deze bewoners.<sup>23</sup> Het college van B&W nam in mei 2016 een positief besluit over het bestemmingsplan dat de nieuwbouw van de moskee Nasser aan de Nijverheidslaan mogelijk maakte.<sup>24</sup> Op vrijdag 20 april 2018 werd het startsein gegeven voor de bouw van de nieuwe moskee.<sup>25</sup> Samen met burgemeester Piet Zoon sloegen imam M. Akdidach en Hassan Saïdi (voorzitter van het moskeebestuur) symbolisch met een enorme houten hamer de eerste paal in de grond.<sup>26</sup> De nieuwbouw locatie zal bestaan uit twee verdiepingen. Er zullen naast een gebedsruimte ook klaslokalen, kantoorruimtes, een bibliotheek, een dienstwoning voor de imam, sanitaire voorzieningen en ontmoetingsruiten voor mannen en vrouwen zijn.

In maart van dit jaar is € 325.000 ingezameld<sup>27</sup> voor de bouw van de nieuwe moskee. Er is een 3-daagse online benefiet georganiseerd door Islaam.tv, waarbij diverse sprekers aan het woord kwamen om mensen aan te moedigen donaties te doen.

24

I.b. en I.c.

De gastsprekers hebben echter allen juist geen salafistische oriëntatie op de islam, maar hangen de orthodoxe islam aan.

I.b. en I.c.

<sup>20</sup> Moskee Nasser, “historie.” Geraadpleegd op 20 mei 2018 via: <http://www.moskeenasser.nl/historie/>

<sup>21</sup> Nieuws.Marokko, “Bewoners Veenendaal fel tegen Marokkaanse moskee,” (3 februari 2015). Geraadpleegd op 20 mei 2018 via: <https://nieuws.marokko.nl/35689/bewoners-veenendaal-fel-tegen-marokkaanse-moskee/>

<sup>22</sup> Veenendaalse krant, “Nieuwe moskee Veenendaal kan er komen,” (14 maart 2016). Geraadpleegd op 20 mei 2018 via: <https://veenendaalsekrant.nl/lokaal/nieuwe-moskee-veenendaal-kan-er-komen-105561>

<sup>23</sup> Veenendaalse krant, “Moskee Nasser reserveert stuk grond Nijverheidslaan,” (29 april 2015). Geraadpleegd op 20 mei 2018 via: <https://veenendaalsekrant.nl/lokaal/moskee-nasser-reserveert-stuk-grond-nijverheidslaan-38555>

<sup>24</sup> Veenendaalse krant, “College legt bestemmingsplan Moskee Nasser aan gemeenteraad voor,” (11 mei 2016).

Geraadpleegd op 20 mei 2018 via: <https://veenendaalsekrant.nl/lokaal/college-legt-bestemmingsplan-moskee-nasser-aan-gemeenteraad-voor-124250>

<sup>25</sup> Rademaker, Jaap, “Bouw nieuwe moskee Veenendaal begint deze maand,” AD (13 april 2018). Geraadpleegd op 20 mei 2018 via: <https://www.ad.nl/utrecht/bouw-nieuwe-moskee-veenendaal-begint-deze-maand~aece3a6d/>

<sup>26</sup> Veenendaalse krant, “Bouw Veenendaalse Nasser-moskee van start,” AD (20 april 2018). Geraadpleegd op 20 mei 2018 via: <https://veenendaalsekrant.nl/lokaal/bouw-Veenendaalse-nasser-moskee-van-start-430515>

<sup>27</sup> Zie Facebookpost van facebookpagina ‘Stichting moskee Nasser Veenendaal’:

<https://www.facebook.com/plugins/post.php?href=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fmoskeenasser%2Fposts%2F1332440656888320>

#### 4.4.1.2 *Organisatie, voorzieningen en activiteiten*

Stichting Moskee Nasser beschikt over een beperkt aantal vrijwilligers die zichzelf in verschillende commissies rondom het bestuur organiseren om diverse activiteiten te ontplooiën. De activiteiten beperken zich tot weekendlessen voor kinderen, de vrijdagspreek, lezingen (met name tijdens de ramadan). De ambitie van het bestuur is om ook cursussen aan te bieden voor volwassenen en huiswerkbegeleiding te faciliteren voor scholieren. In 2017 heeft het bestuur diverse pogingen ondernomen om dit te organiseren.

In 2018 zijn er diverse lezingen en een cursus aangeboden:

Datum	Spreker	Religieuze stroming	Organisatie	Aanleiding	Onderwerp	Voertaal

25

I.b.

Afbeelding 4.3.: Lijst met activiteiten en predikers 2018

I.c.

#### 4.4.1.3 *Het bestuur en de imam*

Het bestuur bestaat uit zes personen. Het dagelijks bestuur bestaande uit een voorzitter en een penningmeester wordt ondersteunt door vier algemene bestuursleden die ieder een eigen portefeuille hebben.

I.b.

I.b.

I.b.  
en  
I.c.

#### 4.4.1.4 Netwerken en samenwerking

Stichting Nasser Moskee is niet aangesloten bij een specifieke koepel.

l.b.

Op lokaal niveau tracht men samen te werken met de gemeente (binnen het lokaal duurzaam netwerk bijvoorbeeld).

26

l.c.

#### 4.4.1.5 Rechtse uitingen en Anti-islam-incidenten

De uitingen van rechtse groeperingen zijn weliswaar rond het einde van 2011 uit Veenendaal verdwenen, maar ze hebben wel een impact achter gelaten. Door het toenemende anti-islam ressentiment in Nederland wordt het gevoel van onbehagen aangewakkerd.

Vanaf 2005 waren er diverse uitingen van rechtse groeperingen in Veenendaal. Begin 2005 vond er in Veenendaal een grote vechtpartij plaats tussen Lonsdalers en jongeren met een Marokkaanse migratieachtergrond.<sup>33</sup> Alfred Folkeringa, toenmalig hoofd van de regionale inlichtingendienst in Utrecht, uitte in 2005 in NRC Handelsblad nog zijn zorgen over het toenemende aantal Lonsdalegroepen in de regio, waaronder in Veenendaal.<sup>34</sup> In 2006 vroegen SP, PvdA en SGP het college wat het ging doen aan de toename van racistische bedreigingen. De aanleiding hiervoor waren racistische stickers die op diverse plekken in Veenendaal terug te vinden waren.<sup>35</sup> Volgens het Anti Discriminatie Bureau waren dit niet de enige meldingen van rechtse uitingen in dat jaar. Het aantal meldingen dat binnen kwam over opgespoten hakenkruisen en white powertekens nam volgens het Anti Discriminatie Bureau toe.<sup>36</sup> De toenmalig burgemeester vond dat deze uitingen geen aanwijzingen bevatten van georganiseerd extreem-rechts. Een aantal van de incidenten zag hij

l.b.

<sup>33</sup> SP Veenendaal, “*Extreem rechts laat Veenendaal niet links liggen*,” (26 januari 2007). Geraadpleegd op 10 juni 2018 via: <https://veenendaal.sp.nl/nieuws/2007/01/extreem-rechts-laat-veenendaal-niet-links-liggen>

<sup>34</sup> DigiBron, “Geen georganiseerd extreem rechts in Veenendaal,” *Kenniscentrum Gereformeerde Gezindte* (16 februari 2007). Geraadpleegd op 10 juni 2018 via: <https://www.digibron.nl/search/detail/012dbf818eeeea1171b63aa90/geen-georganiseerd-extreem-rechts-in-veenendaal>

<sup>35</sup> DigiBron, “Veenendaal pakt extreem rechts aan,” *Kenniscentrum Gereformeerde Gezindte* (29 juni 2006).

Geraadpleegd op 10 juni 2018 via: <https://www.digibron.nl/search/detail/012dc22ff8495d2848e2698c/veenendaal-pakt-extreem-rechts-aan>

<sup>36</sup> Ibid.

meer als kattenkwaad en baldadigheid. In 2007 stelde onder andere de SP wederom raadsvragen over de toenemende rechtse uitingen. Het college vond deze raadsvragen van de SP “opgeklopt” omdat men van mening was dat er geen sprake was van georganiseerd extreem-rechts.

In 2010 vonden twee anti-islam incidenten plaats. Er werden varkenspoten neergelegd voor de ingang van het moskeegebouw en er werd graffiti op de muren gespoten. Twee weken later werd het moskeegebouw beklad met racistische leuzen. Ook werd een ruit van het gebouw vernield.<sup>37</sup>

#### 4.4.2 Stichting Taubah

In dit stuk wordt deze organisatie beschreven en geduid. Eerst worden de doelstellingen en de missie beschreven. Daarna worden de organisatiestructuur en de activiteiten beschreven. Vervolgens wordt het netwerk van Taubah in beeld gebracht. Hierna worden enkele aspecten van de financiering beschreven.

l.b.

l.b.

##### 4.4.2.1 *Ontstaan en ontwikkeling Stichting Taubah*

Stichting Taubah werd in juli 2014 opgericht.

l.b.

27

De drijvende factor achter de oprichting betreft een conflict tussen de oprichters ( ) en het bestuur van moskee Nasser over de religieuze koers van dit bestuur en de imam . Hun kritiek en onvrede richtte zich met name op, de in hun ogen, veel te rationele uitleg van de islam door het bestuur en de passieve houding van de imam hiertegen. Ook vond men dat de imam zich te veel liet leiden door de traditionele Marokkaanse islambeleving (gestoeld op orthodoxie).

l.b.

l.b.

l.b.

Eigenlijk wilde men naar een meer fundamentalistische vorm van de islam.

l.b.

l.b.

In september 2018 maakt men weer een nieuwe stap door een grotere en verbouwde locatie te gaan betrekken. Men verhuist dan van de oude locatie aan de Klovenier 11 naar de nieuwe locatie aan de Hovystraat 11. Deze wordt momenteel verbouwd. Op de nieuwe locatie zal er onder andere een gebedsruimte komen voor de vijf dagelijkse gebeden en het vrijdaggebed.

<sup>37</sup> Het Parool, “*Moskee Veenendaal doelwit van vandalen*,” (30 maart 2010). Geraadpleegd op 20 juni 2018 via: <https://www.parool.nl/binnenland/moskee-veenendaal-doelwit-van-vandalen~a286637/>



#### *4.4.2.3 Doelstellingen, visie en missie*

Stichting Taubah is opgericht om de Veenendaalse burgers te adviseren, te onderwijzen, te begeleiden en waar nodig bij te staan. De stichting neemt verder een actieve maatschappelijke rol in waarbij zij de mensen die pal tegenover elkaar staan weer bij elkaar tracht te brengen en zich daarnaast bezighoudt met armoedebestrijding. De missie van Stichting Taubah is de tevredenheid

---

van God na te streven door maatschappelijk betrokken te zijn en de mensen te onderwijzen met het ‘juiste begrip’<sup>51</sup> van de islam.

Stichting Taubah is een uitgesproken *dawa*(zendings)-organisatie gericht op zending en prediking van de salafistische islam. Het stelt zich ten doel om ‘de mensen op te roepen naar het recht geleide pad dat bewandeld is door de profeet Mohammed en het wel behagen van God’.

#### **4.4.2.4 Organisatiestructuur en activiteiten**

Stichting Taubah bestaat uit vier commissies: Commissie Prediking (*dawa*), Commissie Opvoeding en Educatie, Commissie Zorg en Welzijn en Commissie Sport.

Stichting Taubah organiseert zowel religieuze als niet religieuze activiteiten. Het activiteiten aanbod is gericht op kinderen, jongeren, volwassenen en vrouwen. Deze activiteiten worden gepland en uitgevoerd door verschillende commissie.

#### **Niet religieuze activiteiten**

##### Activiteiten voor jongeren

Stichting Taubah heeft een Jongeren Informatie Punt (JIP) ingericht. Dit valt onder de Commissie Zorg en Welzijn. Het biedt de volgende activiteiten: begeleiding bij school/stage/werk, schuldenproblematiek, dagbesteding en andere activiteiten in groepsverband. Het JIP organiseert daarnaast een inloopsprekuren op vrijdag van 10:00 uur tot 12:00 uur aan de Klovenier 11.

##### Maatschappelijke en individuele hulpverlening

De Commissie Zorg en Welzijn organiseert individuele hulpverlening in de vorm van een sociaal juridische spreekuren (SJD). In dit kader wordt gratis en laagdrempelig ondersteuning aangeboden om overzicht en grip op de financiën te krijgen. Klanten leren hun inkomsten en uitgaven in kaart te brengen, tips over hoe minder geld uit te geven, hoe te (be)sparen en informatie over voorzieningen en toeslagen. De Commissie Zorg & Welzijn van stichting Taubah voert een aantal projecten uit: ‘Gezin in nood!’, ‘Jongeren Informatie Punt’ (JIP), ‘Hulp bij schulden’ en ‘Grip op administratie & inkomen op orde’. Het inloopsprekuren wordt op vrijdag van 10:00 uur tot 12:00 uur aan de Klovenier 11 te Veenendaal gehouden.

30

In de werkuitleiding worden korte lijnen gerealiseerd tussen generalistische ondersteuning en zo nodig specifieke of specialistische ondersteuning. Waar nodig en indien mogelijk verbinden zij de inzet met die van vrijwilligers en mantelzorgers – of (andere) mensen uit het netwerk van de betrokkene(n) – die ondersteuning kunnen bieden.

##### Vrouwenactiviteiten

Voor de vrouwen organiseert stichting Taubah een ‘zuster inloopsprekuren en koffieochtend’.

##### Sportactiviteiten

De Commissie Sport organiseert sportactiviteiten zowel binnen het centrum Taubah als daarbuiten. Zo wordt een ‘inloop voor jong en oud’ iedere vrijdag vanaf 19:00 georganiseerd met ontspanningsactiviteiten zoals tafeltennis, discussiëren, internetten, film kijken, workshops en overige spelactiviteiten.

De Commissie Sport organiseert ieder jaar het voetbaltoernooi ‘Taubah Cup’. In november 2017 werd de derde editie daarvan gehouden. Tijdens de sportactiviteiten van stichting Taubah worden gebedsdiensten georganiseerd. Daarnaast organiseert Taubah weekendkampen voor kinderen en jongeren. Het kamp staat in het teken van survival- en sportactiviteiten. Kinderen en jongeren leren onder andere boogschieten en paintballen.

---

<sup>51</sup> Met het ‘juiste begrip’ wordt de salafistische visie op islam bedoeld.



## Religieuze activiteiten

l.b.

Stichting Taubah heeft sinds 2015 langzaam maar zeker eigen islamonderwijs en -vorming ontwikkeld. Het organiseert een reeks religie gerelateerde activiteiten. Zo organiseert de Commissie Prediking, onderwijs en vormingsactiviteiten (conferenties, lezingen, workshops) voor kinderen, jongeren, vrouwen en volwassenen. De commissie organiseert ook islamitische feesten.

### Onderwijs en (Religieuze) vorming

Centrum Taubah organiseert religieus onderwijs, vorming, cursussen en lezingen. De 'Basiscursus Islam' richt zich op mannen en vrouwen (vanaf 14 jaar) en wordt iedere zondag van 15.00 tot 17.00 uur georganiseerd. Daarnaast wordt de cursus 'Memoriseren van de Koran' alleen aangeboden aan jongens.

31

Ook organiseert Stichting Taubah onderwijs in de Arabische taal voor jonge kinderen. Via Madrassah Taubah worden programma's aangeboden op verschillende niveaus. De lessen Arabisch beginnen en eindigen synchroon met het schooljaar.

l.b.

Stichting Taubah biedt tevens een vierjarig opleidingstraject aan, gericht op personen die zich willen ontwikkelen als prediker. Dit leertraject bestaat uit een aantal vakken. De lessen worden verzorgd door een team bestaande uit:

l.b.

De lessen worden gegeven in de Arabische taal. Deze cursus bestaat uit vier niveaus:

- 1e niveau: dogmatiek, traditieel, overleveringen van de profeet, rituelen, islamitisch recht en de Arabische taal;
- 2e niveau: islamitisch recht, dogmatiek, grondslagen van het islamitisch recht, traditieel, koranleer en de Arabische taal;
- 3e niveau: dogmatiek, traditieel, grondslagen van het islamitisch recht, koranexegeese, en Arabische taal;
- 4e niveau: dogmatiek, traditieel, islamitisch recht, grondslagen van het islamitisch recht, zendingsleer en Arabische taal.

I.b.

In februari 2017 heeft Stichting Taubah een speciale dawacursus ontwikkeld in de Nederlandse taal voor zowel mannen als vrouwen. Tijdens deze cursus werden de deelnemers ingevoerd in islamitische kennis en de essentiële zaken die te maken hebben met het ‘correct oproepen naar Allaah de Verhevene’.

### Islamlezingen

Centrum Taubah organiseert lezingen en conferenties met vaste eigen predikers en andere bekende rondreizende predikers uit andere steden.

I.b.

Deze predikers verzorgen eenmalige lezingen maar nemen ook deel aan reeks lezingen bijvoorbeeld tijdens de ramadan.

32

I.b.

---

I.b.

l.b.

l.b.

l.b.

33

### **Relief en noodhulp**

De Commissie Zorg en Welzijn van Stichting Taubah organiseert collectes voor moslims in Syrië en Palestina. Zo heeft Taubah zich in 2015 ingezet voor inzamelingsacties voor Syrië en Palestina.

l.b.

### ***Dawa: zendingswerk***

Sinds kort is Stichting Taubah aangesloten bij de landelijke trend van Straatdawa. Een groot aantal salafistische organisaties houdt zich thans bezig met zending op straat. Stichting Taubah heeft zich aangesloten bij deze trend. Op 21 maart 2018 werden duizenden exemplaren van de Koran in Delft opgehaald en uitgedeeld in verschillende moskeeën in de omgeving van Veenendaal.

l.b.

Deze nieuwe activiteit van Stichting Taubah 'de Straatdawa' is gericht op een breed publiek. Dit was een project van Team Dawa van stichting Taubah, die dit heeft georganiseerd in samenwerking met 'Turkse broeders' waarvan niet bekend is wie dit zijn en tot welke organisatie zij behoren.

I.b.

#### 4.4.2.5 *Financiering en collectes*

Voor de koop en de verbouwing van het centrum heeft stichting Taubah geld ingezameld

I.b.

In 2017 heeft Stichting Taubah haar inzamelingsacties voor de aankoop en verbouwing van een nieuwe moskee van Taubah geïntensiveerd. Op 13, 14 en 15 januari 2017, begin april 2017 en op 10, 11 en 12 juni 2017 werden collecte acties georganiseerd voor de moskee van Taubah.

I.b.

#### 4.4.2.6 *Landelijk, regionaal en lokaal netwerk van Taubah*

Stichting Taubah werkt nauw samen met een aantal landelijke en regionale politiek salafistische organisaties.

I.b.

I.b.

I.c.

I.c.

Verder is Stichting Taubah actief (geweest) als één van de partners van de gemeente binnen het Lokaal Duurzaam Netwerk in Veenendaal.

I.c.

---

I.c.

I.b. en I.c.

I.b. en I.c.

I.b. en I.c.

I.b.

36

### **Steun aan activistische initiatieven**

In januari 2017 heeft een aantal politiek salafistische organisatie een campagne gevoerd tegen het verbod op de gezicht bedekkende kleding (*boerka*). Stichting Taubah  
waren mede ondertekenaars van de petitie van politiek salafistisch  
georiënteerde organisaties en personen.<sup>56</sup>

I.b.

I.c.

---

<sup>56</sup> Martijn, “Verklaring van personen en organisaties uit Nederlandse moslimgemeenschappen #tegenniqabverbod,” *Religion Research* (10 januari 2017). Geraadpleegd op 30 mei 2018 via: <http://religionresearch.org/act/2017/01/10/verklaring-van-persone-en-organisaties-uit-nederlandse-moslimgemeenschappen-tegenniqabverbod/>

Binnen het normatief kader van de islam wordt de aanmoediging van het zwemmen, paardrijden en boogschieten binnen bepaalde overleveringen gezien als een aanwijzing voor het bevorderen van sporten die het menselijk lichaam fysiek maar ook geestelijk gezond kunnen houden. Binnen de salafistische leer worden deze overlevering niet altijd als betrouwbaar gezien en ziet men boogschieten echter als voorbereiding op de gewelddadige jihadstrijd.<sup>57</sup>



**Fatwa no. 5876**

**Q: Can you please clarify who said the following words, for some of our teachers say it is a Hadith, while others attributes them to one of the Sahabah (Companions of the Prophet): “Teach your sons swimming, archery and horsemanship.” I hope that you will send us the correct answer with citing its sound Sanad (chain of narrators), and may Allah reward you with good.**

[...]

However, learning **archery** is lawful as indicated by many Sahih Hadith (a Hadith that has been transmitted by people known for their uprightness and exactitude; free from eccentricity and blemish). It also falls under the general meaning of the Ayah saying (what means): **“And make ready against them all you can of power”**

**Afbeelding 4.11.:** Uitleg overlevering profheet over handboogschieten door het Saoedisch religieus establishment

<sup>57</sup> Fatwa nummer 5876 betreffende de overlevering over leren zwemmen, boogschieten en paardrijden: <http://www.alifta.net/Fatawa/fatawaChapters.aspx?language=ar&View=Page&PageID=1317&PageNo=1&BookID=3&TopFatawa=true>

I.b. en I.c.

I.b. en  
I.c.



## 5 Overige organisaties in Veenendaal

In Veenendaal zijn nog meer organisaties actief die niet binnen de Turkse of Marokkaanse invloedssfeer vallen. Deze worden dan ook in dit hoofdstuk besproken.

### 5.1 Stichting Ikra+

Stichting Ikra+ is een organisatie die zich richt op jongeren uit allerlei sociale klassen en heeft als doel deze jongeren te helpen hun plek te vinden in de maatschappij.

I.b.

De stichting heeft een groep vrijwilligers die helpen met dit project en zo zijn ze met dertig kinderen in september 2013 begonnen met huiswerkbegeleiding. In de loop van het schooljaar kwamen de vrijwilligers en initiatiefnemers erachter dat er veel vraag is naar huiswerkbegeleiding in Veenendaal. Samen hebben ze gekeken naar de mogelijkheden en daaruit hebben een aantal van de vrijwilligers zichzelf aangeboden om te helpen bij de oprichting van Stichting Ikra+. Dit is inmiddels in september 2014 gerealiseerd.

De stichting ziet het als haar verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de ontwikkeling van kinderen uit de lage sociale klassen, alsmede de participatie van deze groep te verhogen. Dit doet ze door het organiseren van activiteiten zoals huiswerkbegeleiding, informatieavonden en sport-activiteiten.

Stichting Ikra+ richt zich voornamelijk op haar eigen stichting en deelnemers die daarbij aansluiten. Er wordt niet samengewerkt met andere (onderwijs)instellingen, maar wel gebruik gemaakt van gemeentelijk vastgoed, zoals ruimtes en accommodaties. De stichting werkt vanuit buurthuis de Panorama en richt zich op de kinderen die uit de buurt komen of op een van de scholen zitten in de buurt.

39

### 5.2 Stichting Annour

Annour is een vrijwilligersvereniging, gevestigd te Veenendaal, die bijdrage wilt leveren aan het oplossen en vooral aan het voorkomen van maatschappelijke problemen. Dit wil Annour bereiken door de Veenendaalse gezinnen met een Marokkaanse migratieachtergrond (de doelgroep) bewust te maken van hun maatschappelijke en gezinsverantwoordelijkheden. Annour bekijkt haar rol en de vervulling van haar missie vanuit drie invalshoeken:

- **Maatschappij:** Annour wil haar doelgroep bewust maken van de verantwoordelijkheden ten opzichte van de maatschappij.
- **Inter-gezin:** Annour wil de band en de cohesie tussen gezinnen versterken.
- **Gezin:** Annour wil ouders bewust maken van hun verantwoordelijkheden tegenover hun kinderen en andersom.

Annour is gevestigd in buurthuis De Driehoek en vanuit daar ontplooiën zij activiteiten. Sporadisch huurt men andere ruimtes in wijkcentra in Veenendaal.

I.b.

Om haar missie te realiseren, wordt samenwerking met andere organisaties als noodzakelijk geacht. Het gaat dan met name om sponsors en organisaties die enige vorm van interactie hebben met de doelgroep en/of de werkterreinen. Voorbeelden hiervan zijn: de gemeente, fondsen en maatschappelijke organisaties die in Veenendaal gevestigd zijn. Zo heeft men onlangs een kinderdag voor

kinderen georganiseerd in samenwerking met Stichting Taubah. Dit stond in het teken van de feestelijke festiviteiten rondom de afsluiting van de maand ramadan.<sup>58</sup>

### 5.3 Stichting Ede voor Islamitisch Onderwijs en Opvoeding (SEIOO)

Het bestuur van de stichting 'Ede voor Islamitische Opvoeding en Onderwijs' (SEIOO) fungeert als bestuur voor de islamitische basisschool 'al-Amana'. Inmiddels is SEIOO sinds 17 juli 2018 gevestigd in Zwolle<sup>59</sup> waar men de plaatselijke basisschool Hilal onder haar hoede heeft genomen, die dit aankondigde in de nieuwsbrief van maart.<sup>60</sup>

Al Amana in Ede heeft drie locaties. Al Amana 1 (hoofdlocatie) aan de Goudenstein en Al Amana 2 (dependance in de voormalige school 'De Dillenburg') aan de Boekhorst zijn in de wijk Veldhuizen gelegen. Al Amana 3 (dependance in de voormalige school 'Rehoboth') is gelegen in de wijk Maandereng.

De leerlingen komen o.a. uit Ede, Veenendaal en Rhenen. De schoolpopulatie van 'al-Amana' bestaat uit ongeveer 497 leerlingen.<sup>61</sup> In 2016 kwamen ruim 170 leerlingen (34%) uit Veenendaal.<sup>62</sup> Het percentage leerlingen uit Veenendaal op de school lag in 2014 nog op 20%.<sup>63</sup> Dit was de aanleiding voor de schooldirectie om een spoedaanvraag bij de gemeente in te dienen voor uitbreiding. Het schoolbestuur baseerde haar aanspraak op uitbreiding op de verwachte groei van het aantal leerlingen. De school had per 1 oktober 2014 301 leerlingen en groeide door naar 452 leerlingen in 2017 en verwacht door te groeien naar meer dan 500 leerlingen in 2020.

Op 3 april diende SEIOO een aanvraag in bij de gemeente Veenendaal om een islamitische school te openen in Veenendaal. Deze aanvraag kwam echter te laat binnen. De fatale termijn was 1 april terwijl de aanvraag pas op 3 april werd ingeleverd.<sup>64</sup> Dit was inmiddels de tweede poging die strandde. Eerder werd een aanvraag ingediend, die afgewezen werd omdat er gegevens ontbraken in de aanvraag zoals de prognose van het aantal te verwachten leerlingen.<sup>65</sup> SEIOO heeft na de recente afwijzing, een bezwaar ingediend. Deze werd echter afgewezen door de bezwarencommissie.

40

I.C.

<sup>58</sup> Stichting Taubah, "Eid al Fitr Feest," (22 juni 2018). Geraadpleegd op 30 juni 2018 via: <https://www.facebook.com/plugins/post.php?href=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Ftaubah.0318%2Fposts%2F1861696150555242>

<sup>59</sup> KvK uittreksel 09176327

<sup>60</sup> Nieuwsbrief Basisschool Hilal, maart 2018; Pag.1

<sup>61</sup> Scholen op de Kaart, "Aantal Leerlingen." Geraadpleegd op 30 juni 2018 via:

<https://www.scholenopdekaart.nl/Basisscholen/24227/58/Al-Amana/Aantal-leerlingen>

<sup>62</sup> Rademaker, Joop, "Info komt te laat: Geen islamitische school in Veenendaal," *De Gelderlander* (13 juli 2018).

Geraadpleegd op 14 juli 2018 via: <https://www.gelderlander.nl/veenendaal/info-komt-te-laat-geen-islamitische-school-in-veenendaal~a614d691/>

<sup>63</sup> De Gelderlander, "100 nieuwe leerlingen in 1 jaar voor islamitische school," *De Gelderlander* (22 november 2014).

Geraadpleegd op 14 juli 2018 via: <https://www.gelderlander.nl/de-vallei/100-nieuwe-leerlingen-in-1-jaar-voor-islamitische-school~aeof62c2/>

<sup>64</sup> Rademaker, "Info komt te laat."

<sup>65</sup> Rademaker, Joop, "Info komt te laat: Geen islamitische school in Veenendaal," *AD* (13 juli 2018). Geraadpleegd op 14 juli 2018 via: <https://www.ad.nl/veenendaal/info-komt-te-laat-geen-islamitische-school-in-veenendaal~a614d691/>

## 6 Processen

De dynamiek binnen de lokale moslimgemeenschappen in Veenendaal wordt bepaald door een aantal processen, dat zich daarbinnen voltrekt als gevolg van trends en ontwikkelingen in zowel Nederland als in de landen van herkomst. Generatiekloven vormen de rode draad in deze dynamiek. Binnen de Turkse gemeenschap heerst voorlopig een relatieve kwetsbare rust en broze stabiliteit. Onder Veenendalers met een Marokkaanse migratieachtergrond voltrekken zich daarentegen processen die om urgente aandacht vragen. De aanwezigheid van het politiek salafisme in Veenendaal en Ede heeft echter ook haar invloed op met name Veenendaalse jongeren met een Marokkaanse migratieachtergrond.

### 6.1 Gemeenschappen in onzekerheid

De moslimgemeenschap in Veenendaal is divers qua culturele en politieke achtergronden. De bestaande religieuze infrastructuur aan organisaties, instituties en logistiek ondergaan substantiële veranderingen als gevolg van culturele en sociale veranderingen maar ook veranderingen in de directe omgeving in de grotere samenleving ingegeven door vergaande polarisering. De moslimgemeenschappen beleven daardoor onzekere tijden. De eerste generatie Veenendalers met een migratieachtergrond ziet haar oude belevingswereld ineenstorten. De oude traditionele waarden verdwijnen langzaam maar zeker en worden niet meer als vanzelfsprekend ervaren door de tweede generatie. Deze vernederlandst en is blootgesteld aan voortschrijdende vormen van individualisering en secularisering. Desondanks worden hun kinderen niet voldoende geaccepteerd in de samenleving. De ontwikkeling van de anti-islam beweging lokaal en landelijk versterkt de gevoelens van angst en onzekerheid. Tegelijkertijd zien zij hun traditionele, universele vormen van islambeleving ruimte maken voor extremistische geloofsuitingen. Deze veranderingen worden versterkt door ontwikkelingen in het buitenland vooral in het Midden-Oosten. De landen van herkomst ondergaan eveneens een ontwikkeling waarbij de instituties van de samenleving en de staat blootgesteld staan aan ontwrichting en interne conflicten. Tot slot zien zij de leiders binnen de eigen gemeenschappen steeds meer aan invloed, gezag en autoriteit inboeten. De combinatie van deze drie factoren draagt bij aan het langzame verval van de eigen gemeenschap. Deze overgang schept veel onzekerheid en maakt de lokale gemeenschap kwetsbaar voor ontwrichtingsprocessen die zich kunnen van sluimerende spanningen naar conflictsituaties.

41

I.c.

### 6.2 Identiteitsworsteling van de tweede generatie

De in Nederland geboren en getogen jonge generaties met name die met een Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond, ervaren een sterke behoefte aan zingeving in het algemeen. Een klein deel hiervan heeft meer specifiek behoefte aan religiositeit.

I.c.

. Tegelijkertijd hebben deze jongeren juist het gevoel vanuit de grotere samenleving verworpen te worden vanwege hun islamitische identiteit. Dit schept gevoelens van verwarring. Hierdoor worden jongeren kwetsbaar voor individuen en groepen die zekerheden bieden en kant en klare, simplistische antwoorden geven . Voor zowel de eigen ellende als voor de drama's van moslims overal in de wereld is de verklaring dat het de schuld is van het Westen.

I.c.

### 6.3 Turkse kwetsbare rust en stabiliteit

Binnen de Turkse Veenendaalse gemeenschap heerst op dit ogenblik een relatieve rust. De politieke spanningen uit Turkije als gevolg van het conflict tussen Turkije en de PKK lijken ondanks de scherpe verhoudingen op dit moment een geringe rol te spelen binnen Veenendaalse verhoudingen. De relatieve harmonie binnen de Diyanet moskee en de Koerdische gemeenschap draagt bij aan deze rust en stabiliteit. Deze rust en stabiliteit zij echter kwetsbaar als gevolg van snelle veranderingen in zowel de Nederlandse samenleving als in Turkije.

## 6.5 Botsing tussen extremen

De verharding en normalisering van het anti-islamklimaat wordt door veel moslims gezien als bewijs dat onderdrukking en uitsluiting toenemen. Dit kan als een katalysator dienen voor onverdraagzaamheid en verdere polarisatie.

Radicale moslims en de anti-islambeweging propageren ideologieën gericht op tegenstellingen tussen 'zij' en 'wij', en een vijandig beeld van de 'ander'. Beide extremen reageren op elkaar en werken vervolgens polarisatie in de hand. Daarnaast wantrouwen beide groepen de overheid en geloven in ideologieën en maatregelen die een hiërarchische samenleving verkondigen waarin sommige groepen inferieur zijn aan andere. Complot denken schept hierbij orde in de chaos, verdeelt de wereld in goed en kwaad en geeft zin aan het bestaan.

## 7 Handelingsperspectief

De onderstaande handelingsperspectieven zijn gericht op het creëren van interventiemogelijkheden voor de specifieke rol van de gemeente.

### 7.1 Noodzaak (contra)strategie

I.C.

Doel van de (contra)strategie zou kunnen zijn om enerzijds de invloed van organisaties buiten Veenendaal op Tauba te minimaliseren, waardoor een zekere mate van beheersbaarheid gecreëerd wordt op de invloed van het politiek salafisme in de gemeente. Anderzijds dient de strategie er op gericht te zijn om de weerbaarheid binnen de gemeenschap te versterken.

### 7.2 Onderkenning van processen en monitoring van ontwikkelingen

Een deel van de processen die zich afspelen binnen de lokale moslim gemeenschappen onttrekken zich aan de directe waarneming en vragen een diepere investering in de informatiepositie van de lokale overheid. Het onderkennen en monitoren hiervan zorgt ervoor dat veranderingen in het krachtenveld tijdig geïdentificeerd kunnen worden. Deze veranderingen gelden zowel voor de kansen als bedreigingen. Doordat er veel media- en politieke aandacht is voor salafistische organisaties zal de mate van transparantie richting de overheid geen vanzelfsprekend gegeven zijn. Daarnaast heeft de internationale politieke situatie invloed op actoren in Nederland en vragen aandacht om latente spanningen te herkennen.

### 7.3 Transparantie en openheid

Om isolerende en polariserende actoren te beperken is het stimuleren van openheid en transparantie een belangrijk uitgangspunt. Hierbij is het hebben van contact met alle actoren cruciaal, ook met salafistische organisaties. Het creëren van gelijkwaardigheid in communicatie zorgt dat een basis gelegd wordt voor het bespreken van gedeelde belangen en dilemma's. Het onderscheid tussen contact onderhouden en samenwerken is hierbij essentieel. De scheidslijn kan, in operationele zin, onduidelijk zijn. Het is namelijk een dynamisch proces waarbij sensitiviteit voor belangen en achtergronden onontbeerlijk zijn.

In dit kader wordt bedoeld dat samenwerken voorbehouden is aan bondgenoten en vraagt om gedeelde belangen, actieve wederkerigheid en vertrouwen. Daar waar deze elementen niet aanwezig zijn is het noodzakelijk om contact te krijgen/houden. Het contact is er om ontwikkelingen te kunnen monitoren en de mogelijkheid te bieden om uiteindelijk wel aan gestelde eisen van samenwerking te kunnen voldoen.

### 7.4 Identificatie van talent en positieve krachten

Rolmodellen, van geslaagde Veenendalers met een Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond, kunnen een prominentere rol spelen. Zij hebben vaak een lokale werk- en vriendenkring en zijn opgenomen in professionele, sociale en politieke netwerken. Het identificeren van talent en nieuw leiderschap zou met grote urgentie opgepakt dienen te worden aangezien dit zorgt voor nieuwe structuren en actoren. Vooral als het gaat om het creëren van een nieuwe bestuurselite voor maatschappelijke organisaties is dit essentieel. Voor rolmodellen van de huidige generatie is het van belang dat er herkenbaarheid is binnen de lokale instituties en dat er wederzijds vertrouwen is.

### 7.5 Alternatief aanbod religieuze vorming

. Om dit te kunnen doorbreken zullen de positieve krachten uit de gemeenschap tezamen met de lokale overheid een reflectie kunnen creëren over de wijze waarop een alternatief aanbod van verschillende vormen van vorming en zingeving ontwikkeld kan worden.

I.C.

## 7.6 Regionale samenwerking tussen gemeenten

Door de invloed, waarneembare samenwerking en activiteiten van met landelijke salafistische organisaties verdient dit specifieke aandacht. Het is sterk aan te bevelen om de samenwerking met gemeenten in de regio op te zoeken. Deze samenwerking zou zich dienen te richten op de volgende onderwerpen: i.c.

1. Informatie-uitwisseling
2. Expertise opbouw
3. Bestuurlijke en ambtelijke interventies

De volgende gemeenten zijn, in eerste aanleg, het meest relevant:

- Ede
- Utrecht
- Arnhem
- Almere

Deze lijst volgt de samenwerking tussen de salafistische organisaties en predikers in de regio. Hierbij dient in acht genomen te worden dat dit verschillende politie-eenheden zijn en dat hierdoor informatie, ook op dit moment, niet altijd even effectief wordt gedeeld.